

Ontwikkeling dagbladjournalistiek

Een hermeneutisch onderzoek naar de retorische veranderingen op het gebied van tekst en vormgeving in *de Volkskrant*

Bachelorscriptie Moderne letterkunde
Nederlandse taal en cultuur
Universiteit Utrecht

Naam: Leoni Nijland
Studentnummer: 3545857
Eerste begeleider: dr. W.H.M. Smulders
Tweede begeleider: dr. J.N. den Ouden
Datum: 1 juli 2013

Samenvatting

Uit onderzoek is gebleken dat de huidige generatie lezers graag emotie willen voelen in het nieuws, zij willen zich kunnen inleven. Deze generatie vraagt dus om een verlevendiging en personalisering van het nieuws (Piers 2009: 6). Om personalisering te creëren, wordt in de dagbladjournalistiek tegenwoordig op een andere manier gebruik gemaakt van tekst en vormgeving. Tekst is vaak niet meer een objectieve vertelling, maar wordt beschreven vanuit een bron of een journalist. Daarnaast wordt de vormgeving steeds belangrijker. Deze veranderingen zijn in onderhavig onderzoek specifiek bekeken in *de Volkskrant*.

De ontwikkeling van *de Volkskrant* is onderzocht door te kijken naar retorische veranderingen op het gebied van tekst en vormgeving. De retoricaleer wordt als uitgangspunt genomen, omdat in de krant de manier waarop een boodschap wordt overgebracht centraal staat. De veranderingen zijn bekeken vanuit een hermeneutische benadering, wat betekent dat de krant is geobserveerd en geïnterpreteerd. Om een beeld te krijgen van de ontwikkeling van *de Volkskrant* zijn er drie kranten geanalyseerd: één uit 1948, één uit 1980 en één uit 2013. Deze kranten hebben als overkoepelend thema ‘de kroning’. Ze berichten over de inhuldigingsplechtigheden van Juliana, Beatrix en Willem-Alexander. Dit zijn vergelijkbare gebeurtenissen waarvoor de journalist op pad moet om aan informatie te komen. Tekst en beeld spelen dan een belangrijke rol. De analyse van de artikelen en de vormgeving werd gedaan aan de hand van een conceptueel model uit de narratologie. Alle veranderingen die de krant heeft ondergaan, zijn op basis van dat model beschreven. In het model zijn twee belangrijke lagen te onderscheiden: de laag van de verteller en de laag van de abstracte journalist. De verteller is terug te zien op microniveau in de krant, namelijk in de zinnen. De abstracte journalist is terug te zien op macroniveau. Hij is degene die verantwoordelijk is voor de organisatie van tekst en beeld. Hij componeert het geheel.

Uit de resultaten is gebleken dat met name de rol van de abstracte journalist in *de Volkskrant* is veranderd in 2013 ten opzichte van 1948 en 1980. De personalisering van het nieuws in de krant komt vooral tot stand door de retorische veranderingen op het gebied van de vormgeving. Het meest opvallend zijn de veranderingen op het gebied van de typografie. Tegenwoordig wordt de typografie per pagina bepaald, terwijl dat eerder per artikel was. Andere opvallende veranderingen zijn het tabloid formaat, de toename van het aantal pagina's, de indeling in katernen en de toename (zowel qua hoeveelheid als qua grootte) van de illustraties.

Voorwoord

Dit bacheloronderzoek, gedaan binnen de opleiding Nederlandse Taal en Cultuur, heeft als onderwerp de ontwikkeling van de Nederlandse dagbladjournalistiek. Specifiek wordt er in dit onderzoek gekeken naar de veranderingen van één van Nederlands grootste kwaliteitsbladen, namelijk *de Volkskrant*.

Het idee voor dit onderwerp kwam van Wilbert Smulders, docent Moderne letterkunde aan de Universiteit Utrecht. Tijdens een overleg over de keuze voor een geschikt onderwerp van mijn scriptie kwam hij met het voorstel om een werkgroep samen te stellen om vanuit twee disciplines (Moderne letterkunde en Taalbeheersing) te kijken naar de esthetisering van de journalistiek. Gezien mijn journalistieke ambities en interesse in de Moderne letterkunde was het een logische keuze om deel te nemen aan dit project.

In februari van dit jaar startte het onderzoek met drie studenten van de afdeling Moderne letterkunde en vier studenten van de afdeling Taalbeheersing. Er werd onderzocht op welke manier het taalgebruik in dagbladen was veranderd. We stelden een corpus samen, op basis van drie verschillende kranten uit twee verschillende jaren. Op zinsniveau werd gekeken naar het veranderende taalgebruik van de journalist. Hiervoor werden maar liefst 107 krantenartikelen geanalyseerd en ingevoerd in een statistiekprogramma. De studenten van Moderne letterkunde moesten naast het analyseren van teksten, ook aan de gang met een zogenaamde leeslijst. Hiervoor moest een lijst met literatuur over onder andere de geschiedenis van de journalistiek gelezen worden, die met de hulp van Wilbert Smulders was samengesteld. Deze periode eindigde voor ons met een mondeling tentamen over de literatuur. Ondertussen waren de studenten van Taalbeheersing hun scriptie aan het schrijven, die zij midden april moesten inleveren. Die scripties waren een mooi begin van het onderzoek naar de esthetisering van de journalistiek, maar de resultaten waren nog niet bevredigend.

Eind april nam een nieuwe groep studenten Taalbeheersing het stokje over van hun voorgangers. Zij bouwden voort op de onderzoeken en gingen verder met analyses op zinsniveau. De studenten van Moderne letterkunde sloegen echter een andere weg in. Ook wij bleven kijken op zinsniveau, maar breidden dat steeds meer uit naar een analyse van de krant als geheel, waarbij tevens de vormgeving werd meegenomen. Daarvoor ging één van ons kijken naar het *NRC Handelsblad*, één van ons naar *Trouw* en één naar *de Volkskrant*. In tegenstelling tot de studenten Taalbeheersing, die hun onderzoek op een kwantitatieve wijze hebben uitgevoerd, zijn wij op een kwalitatieve wijze aan de slag gegaan. Onderhavig onderzoek kenmerkt zich dus niet door kwantificeren en bewijzen, maar door observeren en

interpreteren. In de discussie van dit onderzoek wordt besproken in hoeverre de resultaten van de Taalbeheersers met onderhavig onderzoek op zinsniveau overeen komen, maar ook in hoeverre de onderzoeken van de studenten Moderne letterkunde als geheel met elkaar overeenkomen. Bij dat laatste wordt dus gekeken of de drie verschillende kranten dezelfde ontwikkeling hebben doorgemaakt.

Er werd van te voren benadrukt dat deze werkwijze – een samenwerkend onderzoek doen vanuit twee disciplines – een experiment zou zijn. Naar mijn mening een geslaagd experiment. Iedereen keek erg uit naar de wekelijkse bijeenkomsten, waar wij veel inspraak kregen over het verloop van het onderzoek. Op die manier kwamen we er snel achter wat onderzoek doen inhoudt. Dat hebben wij tevens mogen zien op een congres over ‘discourse analysis’, waar wij op aanraden van Wilbert Smulders aan hebben deelgenomen. Onderzoekers vertelden over hun dissertatie en wij op onze beurt over dit scriptieonderzoek. Hoewel we ons hier nog als groentjes in het onderzoek waanden, stonden we ongeveer twee maanden later als ‘gevorderd’ onderzoeker een werkgroep te verzorgen voor aankomende studenten Nederlands tijdens de matchingsdagen. We hebben ze verteld hoe een onderwerp als de journalistiek vanuit verschillende disciplines kan worden onderzocht. Zowel het congres, als het geven van de werkgroep, waren leerzame ervaringen.

Graag wil ik de mensen bedanken die mij hebben ondersteund bij dit bacheloronderzoek. In het bijzonder wil ik Hanny den Ouden en Wilbert Smulders bedanken voor alle tijd en energie die zij in dit onderzoek hebben geïnvesteerd. Veel mondelinge afspraken, telefoontjes en e-mails hebben zij met elkaar gepleegd om dit onderzoek tot een succes te maken. Zij hebben mij doen inzien dat onderzoek doen soms ‘lastig’ kan zijn (een woord dat wij vooral niet te vaak in onze mond moesten nemen), maar dat het bovenal erg leuk is. ‘Blijf niet aan de rand van het zwembad staan, maar duik erin.’ Misschien wel hét advies dat dit onderzoek heeft gemaakt tot wat het nu is. Onderzoek doen is niet afwachten en blijven nadenken over je aanpak (wat soms heel verleidelijk is), maar vaak is het ook gewoon een kwestie van beginnen. Tot slot wil ik mijn zus en vrienden bedanken voor hun hulp en feedback.

Juli 2013, Utrecht.

Leoni Nijland

Studente Nederlandse taal en cultuur

Universiteit Utrecht

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	7
2. Theoretisch kader.....	9
2.1 Cultuurhistorische context.....	9
2.2 Eerdere onderzoeken	11
2.3 Onderzoeksvraag.....	12
3. Methode.....	14
3.1 Krant- en themakeuze	14
3.2 Hermeneutische benadering.....	15
3.3 Technisch model.....	15
3.3.1 Verteller en nieuwsbronnen.....	17
3.3.1.1 Teksten.....	17
3.3.2 Abstracte journalist.....	20
3.3.2.1 Teksten.....	21
3.3.2.2 Vormgeving.....	22
4. Resultaten.....	24
4.1 Representatieve krant 1948.....	24
4.1.1 Verteller en nieuwsbronnen.....	25
4.1.1.1 Teksten	25
4.1.2 Abstracte journalist.....	27
4.1.2.1 Teksten.....	27
4.1.2.2 Vormgeving	28
4.2 Representatieve krant 1980.....	30
4.2.1 Verteller en nieuwsbronnen.....	30
4.2.1.1 Teksten.....	30
4.2.2 Abstracte journalist.....	31
4.2.2.1 Teksten.....	31
4.2.2.2 Vormgeving.....	33

4.3 Representatieve krant 2013.....	34
4.3.1 Verteller en nieuwsbronnen.....	35
4.3.1.1 Teksten.....	35
4.3.2 Abstracte journalist.....	36
4.3.2.1 Teksten.....	36
4.3.2.2 Vormgeving.....	38
5. Conclusie.....	42
5.1 Representatieve krant 1948.....	42
5.2 Representatieve krant 1980.....	43
5.3 Representatieve krant 2013.....	43
5.4 Ontwikkeling van <i>de Volkskrant</i>	44
6. Discussie.....	47
6.1 Reflectie op onderzoek.....	47
6.2 Vergelijking met onderzoek <i>NRC Handelsblad</i>	47
6.3 Vergelijking met onderzoek studenten Taalbeheersing.....	48
6.4 Vervolgonderzoek.....	49
Literatuurlijst.....	51
Bijlage 1: Corpus van artikelen uit 1948	
Bijlage 2: Corpus van artikelen uit 1980	
Bijlage 3: Corpus van artikelen uit 2013	
Bijlage 4: Essay	

1. Inleiding

'*De krant is een meneer*' is een veel gehoorde uitdrukking die inmiddels geen bestaansrecht meer lijkt te hebben. De Nederlandse kwaliteitskranten zijn de afgelopen decennia flink veranderd: paginavullende foto's, schreeuwende koppen en een veranderend taalgebruik zijn slechts een aantal opvallende zaken. Er is sprake van een esthetisering van de Nederlandse dagbladjournalistiek. Een belangrijke reden om innovaties op het gebied van tekst en beeld door te voeren, was de concurrentie tussen dagbladen onderling en met andere media (Broersma 2004: 6). Deze strijd ontstond als gevolg van de ontzuiling vlak na de Tweede Wereldoorlog. Lezers waren niet meer gebonden aan een stroming met een eigen blad en waren vanaf dat moment vrij om hun eigen media te kiezen. Om deze ongebonden lezers naar zich toe te trekken, moesten redacties investeren in een aantrekkelijker dagblad. Dat deden zij door de lezer meer bij de krant te betrekken. Een dergelijke journalistieke aanpak maakte het nieuws persoonlijker en daardoor beter voelbaar. Op tekstueel niveau zorgde dit voor een wisseling van het perspectief. Nieuws werd niet meer verteld aan de hand van het gedachtegoed van een zuil, maar steeds meer vanuit het perspectief van de burger of de journalist (RMO 2003: 77-78). Lezers wilden echter niet alleen meer emotie lezen, maar ook meer emotie zien (Piers 2009: 6). De verpersoonlijking van het nieuws als gevolg van een concurrerend mediaveld zorgde daarom óók voor veranderingen in de vormgeving van de dagbladen. Alleen al de ontwikkeling op het gebied van illustraties en typografische elementen is na de oorlog in sneltreinvaart gegaan (Broersma 2004: 6). Opvallend is dat veel lezers deze veranderingen (onbewust) zien, maar dat niet eerder iemand op zo'n grote schaal de ontwikkeling in kaart heeft gebracht zoals in onderhavig onderzoek.

In dit onderzoek wordt de ontwikkeling van de Nederlandse dagbladjournalistiek beschreven, specifiek die van *de Volkskrant*, door te kijken naar de retorische, tekstuele en visuele veranderingen. Deze veranderingen worden gedemonstreerd aan de hand van drie casussen door middel van een hermeneutisch onderzoek. Er is gekozen voor een interpretatie van drie kranten uit drie verschillende jaren die als overkoepelend thema de kroning hebben. Dit onderzoek zal aanvangen met een cultuurhistorische schets van de ontwikkeling van de dagbladjournalistiek. Hierin worden een aantal veranderingen beschreven die als houvast zullen dienen bij de methode. Vervolgens zal aantal onderzoeken worden besproken die bepalend zijn geweest om dit onderzoek te starten. Deze onderzoeken werden uitgevoerd door middel van een kwantitatieve analyse waarin enkel werd gekeken naar tekstuele veranderingen van dagbladen. Het huidige onderzoek wordt op een kwalitatieve wijze

uitgevoerd en richt zich op tekst én beeld, omdat het zeer beperkt is om alleen te kijken naar de inhoud van krantenberichten. Er is dus gekozen voor een meer omvangrijk onderzoek, zoals zal blijken uit de onderzoeksvraag. Dit brede onderzoek wordt gedaan aan de hand van een conceptueel model uit de narratologie waarbinnen zowel tekstuele als visuele retorische ontwikkelingen van de dagbladen kunnen worden gezien. Wat volgt is een analyse van die ontwikkeling. Per jaartal zal een aantal pagina's uit *de Volkskrant* geselecteerd worden die typerend zijn voor die periode in de geschiedenis. Ter afsluiting wordt aan de hand van de geïnterpreteerde veranderingen een uitgebreide ontwikkeling geschetst van één van de meest gelezen kwaliteitskranten van Nederland.

2. Theoretisch kader

2.1 *Cultuurhistorische context*

Vanaf een bepaald moment in het verleden werd er een proces in gang gezet dat ‘modernisering’ kan worden genoemd. Er ontstond een burgerlijke cultuur waarin iedereen een gelijke status had. Het was een eerste stap op de weg naar een geleidelijke culturele nivellering (Smulders en Ruiters 1996: 18). Die burgerlijkheid was weliswaar een mooi ideaal, maar mondde uit in een verzuilde samenleving, de avant-garde en een massacultuur. Het was die laatste die uiteindelijk zegevierde. In de jaren vijftig van de twintigste eeuw versnelde het tempo van de modernisering aanzienlijk: de bevolking groeide sterk, de steden dijdten uit en het platteland begon te verstedelijken. Bovendien was er een explosieve welvaartsstijging, kwam stukje bij beetje de verzorgingsstaat tot stand, waren grote groepen van de jongere generatie in de gelegenheid om voortgezet en hoger onderwijs te volgen, werd vrije tijd een massale verworvenheid en deed de televisie haar intrede. Bij dit moderniseringsproces vielen bovendien vele structuren uiteen: de culturele elite van de avant-garde verloor haar duidelijke contouren en de verzuilde organisaties verloren hun functies (Smulders en Ruiters 1996: 29). Dit alles leidde tot een ongekende mate van sociale en intellectuele nivellering, waardoor de traditionele hiërarchie in tal van cruciale verhoudingen als werkgever en werknemer, man en vrouw, ouder en kind, sterk onder druk kwam te staan, met als gevolg dat de omgangsnormen veel informeler werden. Één van die omgangsnormen is de journalistiek.

Die informele omgangsnormen zag je terug in een stroming die na de Tweede Wereldoorlog ontstond onder de naam ‘personalisme’. Deze energieke vernieuwingsdrift was ontstaan omdat men na de oorlog niet terug wilde naar de hokjesgeest die heerste ten tijde van de verzuiling (Smulders en Ruiters 1996: 265). Kranten waren tot dan vooral dienstbaar geweest aan politieke en religieuze waarheden binnen een zuil (RMO 2003: 71). De ontzuiling zorgde vanaf de jaren zestig voor een publieksconcentratie en dolende lezersgroepen. Dat was het perfecte moment voor kranten om op zoek te gaan naar manieren om de nieuwe lezers naar zich toe te trekken. Langzaamaan gingen uitgeverij steeds meer investeren in foto’s en grafieken en later ook in kleurendruk. Dat zorgde per saldo voor een omvangrijkere krant (RMO 2003: 77). Niet alleen concurrentie tussen dagbladen onderling, maar ook de concurrentie met andere media zoals televisie waarbij beeld een prominente rol vervulde, was een belangrijke reden om innovaties op visueel gebied door te voeren. Bovendien veranderden de behoeften van de lezer en de manier waarop hij nieuws tot zich nam. Ook dat dwong dagbladen om te anticiperen (Broersma 2004: 6-7). Het resulteerde in

een opener en persoonlijker krant. De journalist kreeg ineens een naam en een statuur, die eerder enkel aan de hoofdredacteur waren voorbehouden. Ook kwamen er beeldende koppen, nieuwe woorden voor nieuwe verschijnselen, fraai gestileerde foto's van de waargenomen werkelijkheid en een geheel nieuw verschijnsel: de *lead*. Een nieuwsartikel begon in de meeste gevallen niet meer met een opsomming van belangrijke feiten, maar met een schilderachtige beschrijving van de omgeving waar de gebeurtenis had plaatsgevonden (Wijfjes 2003: 339). Bovendien versterkten de kranten hun positie op het terrein van achtergrondinformatie, commentaar en cultuuroverdracht, als antwoord op de audiovisuele media (RMO 2003: 78). Al gauw was er voor de journalistiek in de verzuilde samenleving iets in de plaats gekomen dat het best kan worden omschreven als een autonome journalistieke cultuur.

Dagbladjournalisten hadden in die tijd alle ruimte om te experimenteren met vorm en inhoud. Zij deden dat op een wijze waar de traditionele elites geen greep meer op hadden en waarin de journalist zijn eigenheid en persoonlijkheid kon leggen. Dit betekende de opkomst van een nieuwe generatie journalisten, iets wat dicht in de buurt kwam van een Amerikaanse stroming, genaamd *New Journalism* (RMO 2003: 84). De scheidslijn tussen feit en fictie werd steeds vager doordat journalisten in een literaire, sterk subjectieve stijl de feitelijke wereld gingen beschrijven. Zij werden gedreven door een combinatie van persoonlijke literaire pretentie en een sterk engagement met misstanden in de maatschappij. Het interview was een voorbeeld van een middel waarmee de journalist het individu weer in het centrum plaatste. Met deze creatieve manier van journalistiek bedrijven kon de journalist zijn eigen stijl laten zien. Literaire ambities konden zo gemakkelijk een uitweg krijgen (Wijfjes 2004: 349). De Nederlandse variant van deze stroming was de *literaire popart*. Het doel van deze schrijvers was om de werkelijkheid te esthetiseren. Kenmerkend waren de makkelijk leesbare teksten en het omschrijven van alledaagse zaken op een literaire manier. Dit was onder andere terug te zien in een nieuw, populair genre dat in die tijd ontstond: de column (Smulders en Ruiter 1996: 313-314).

Ook ontstonden er genres die tegemoet kwamen aan de toegenomen behoefte van de journalist om actief en autonoom de waarheid te achterhalen. Dat werd ook wel de onderzoeksjournalistiek genoemd. Misstanden en ander maatschappelijk onaanvaardbaar gedrag werden aan de kaak gesteld. De nieuwe genres kwamen tegemoet aan een behoefte van het publiek aan meer en gevarieerdere vormen van nieuws en informatie. Het gevolg was een enorme groei van de interne pluriformiteit in de jaren tachtig. Onderwerpen als kunst en cultuur, economie en buitenland kregen meer aandacht doordat er aparte katernen en bijlagen

werden aangeboden. Maar misschien wel de belangrijkste tekstinhoudelijke vernieuwing die op de lange termijn zichtbaar werd, was de wisseling van het perspectief. Nieuws werd niet langer gebracht aan de hand van de agenda en interpretatie van autoriteiten, zoals tijdens de verzuiling het geval was, maar steeds meer vanuit het perspectief van de burger of het publiek (RMO 2003: 84). In de jaren zestig en daarna werden gebeurtenissen dus beschreven vanuit een persoon die er iets mee te maken had. Nieuws kreeg een persoonlijk karakter door vermenging van een literaire met een journalistieke stijl (Wijfjes 2004: 348). Aanvankelijk was de reden van de persoonlijke benadering in het nieuws om minderheidsgroepen die nauwelijks een stem hadden in de media ook door te laten klinken, maar vanaf de jaren tachtig werd deze benadering echt een middel om de lezer meer bij de krant te betrekken. Een dergelijke aanpak maakte het nieuws persoonlijker en daardoor beter voelbaar bij de lezers. Dat persoonlijke karakter bracht het nieuws dichterbij (RMO 2003: 85).

2.2 Eerdere onderzoeken

Het is duidelijk dat de nieuwe generatie lezers zich wil identificeren met het nieuws. Men vraagt om een verpersoonlijking van krantenberichten. Met verpersoonlijking van het nieuws gaat informalisering gepaard (Piers 2009: 6). Men spreekt van informalisering wanneer het alledaagse taalgebruik steeds meer wordt toegepast in het publieke taalgebruik (Piers 2009: 19). Het informeel worden van nieuws in dagbladen is al vaker onderzocht. In een aantal van die onderzoeken werden journalistieke teksten uit 2013 vergeleken met teksten uit 1950-51 (Lok 2009; Piers 2009; Vis 2011).

Piers (2009) onderzocht informalisering door te kijken naar vox pop's, nano-narrativiteit en de directe rede. Een vox pop is een weergave van de mening van een persoon over een nieuwsfeit en een nano-narratief is een kort verhaal met de ervaring van een betrokkene. Uit de resultaten bleek een toename van deze elementen en daarmee dus ook een toename van informalisering. De verschijnselen waar Piers naar heeft gekeken zijn echter heel specifiek en daarom moet er kritisch naar de conclusie worden gekeken. Lok (2009) en Vis (2011) keken naar informalisering als gevolg van subjectivering. Vis (2011) maakte een onderscheid tussen subjectiviteit geuit door de journalist en subjectiviteit geuit door degene die in de tekst geciteerd wordt. Er werd gekeken of bepaalde talige elementen die duiden op subjectiviteit voorkwamen in woorden van de schrijver (indirecte rede) of van de nieuwsbron (directe rede). Uit haar onderzoek bleek dat er wel sprake was van informalisering, maar dat was slechts terug te vinden in de citaten van nieuwsbronnen. Journalisten bleken niet informeler te zijn gaan schrijven, zoals wel werd verwacht. Het onderzoek van Lok (2009)

had overeenkomstige resultaten. Zij onderzocht subjectiviteit in teksten door middel van een perspectiefanalyse in rechtbankverslaggeving. Er werd gekeken hoe het perspectief van de journalist (spreker) of van de nieuwsbron (personage) naar voren kwam in krantenberichten. Ook haar resultaten waren tegengesteld aan de verwachting: er werd geen grotere mate van subjectivering gevonden, maar slechts een andere wijze waarop subjectivering wordt geuit. In krantenberichten van tegenwoordig worden tekstdelen met spreker- en personageperspectief strikter gescheiden. Hoewel de scheiding en daarmee een toename van zuiver personageperspectief duidt op subjectivering, kwam dat niet overeen met de hypothese van Lok (2009). Haar verwachting was dat de journalist zich in krantenberichten van nu vaker mengt in het personageperspectief, maar het tegenovergestelde was het resultaat. In 1950 was er meer menging van perspectieven, wat zou betekenen dat teksten toen subjectiever waren.

De beschreven onderzoeken hebben geprobeerd aan te tonen dat er tegenwoordig sprake is van informalisering in de dagbladjournalistiek; dat is tot dusver echter nog niet bewezen. Dat is bijzonder, want eenieder die de krant opent, bekijkt en leest, ziet dat de krant er heel anders uitziet dan diezelfde krant jaren geleden. Lok (2009), Piers (2009) en Vis (2011) hebben die zichtbare verandering in kranten proberen aan te wijzen door in de teksten te duiken en op zoek te gaan naar informalisering in krantenberichten, maar dit bleek niet tot de vooronderstelde conclusies te leiden. Daarom is in onderhavig onderzoek gezocht naar een andere manier om de veranderingen in de dagbladjournalistiek toch in kaart te brengen. Informalisering komt zoals gezegd voort uit een verpersoonlijking van het nieuws, wat een beter uitgangspunt lijkt voor onderzoek. Kranten willen lezers naar zich toe trekken door een persoonlijke benadering in de tekst, en minstens zo belangrijk, door het gebruik van beelden. Om die reden is in huidig onderzoek gekozen om tevens te kijken naar veranderingen in de vormgeving van de krant. Op deze manier kan een algehele verandering van *de Volkskrant* worden geschetst.

2.3 Onderzoeksvraag

Zowel op tekstueel, als op visueel niveau, zijn er de afgelopen decennia veel veranderingen doorgevoerd in de Nederlandse dagbladjournalistiek. Vlak na de Tweede Wereldoorlog moesten kranten als gevolg van de ontzuiling lezers naar zich toe trekken. Kranten kregen een informeler karakter, omdat journalisten gebruik gingen maken van middelen om het geheel aantrekkelijk te maken voor de lezer. De vormgeving kreeg meer aandacht en de journalist ging op een andere manier schrijven. Er vond een wisseling in het perspectief plaats. Het gevolg van dit alles was een persoonlijker wordende krant. Onderhavig onderzoek richt zich

op de vraag hoe de dagbladjournalistiek is veranderd op het gebied van tekst en vormgeving, specifiek in *de Volkskrant*. De onderzoeksvraag luidt:

Welke retorische veranderingen op het gebied van tekst en vormgeving doen zich voor in het Nederlandse dagblad *de Volkskrant* in de periode van 1948 tot 2013, gedemonstreerd aan de hand van drie casussen, en wat is het verband met de cultuurhistorische ontwikkelingen uit die periode?

In het onderzoek zullen de tekstuele en visuele veranderingen worden gezien in het licht van de retorica. Binnen de overtuigingsleer gaat het om de manier waarop een boodschap wordt overgebracht. Er wordt onderscheid gemaakt tussen drie middelen: ethos, logos en pathos. De journalist kan zijn lezer overtuigen door te verwijzen naar zijn eigen kwaliteiten, door het gebruik van argumenten en door in te spelen op de emoties van zijn lezers. De manier waarop de journalist van deze middelen gebruik maakt, is in de loop van de tijd veranderd. De journalist van nu wil de lezer bij het nieuws betrekken en maakt zijn berichtgeving daarom persoonlijker. Dit is terug te zien in zowel de tekst als in het gebruik van beeld. De retoriek omvat dus de veranderingen op beide niveaus. De specifieke veranderingen die uit de cultuurhistorische context naar voren kwamen, zullen worden gedemonstreerd aan de hand van drie casussen. Het onderzoeksmateriaal bestaat uit drie verschillende kranten van *de Volkskrant*, uit de jaren 1948, 1980 en 2013, met als overkoepelend thema 'de kroning'.

3. Methode

3.1 Krant- en themakeuze

Dit onderzoek beperkt zich tot het Nederlandse dagblad *de Volkskrant*, een krant die van oorsprong rooms-katholiek was. Hoofdredacteur Joop Lückert vormde nadat hij in 1945 hoofdredacteur was geworden het saaie, opiniërende orgaan van de Katholieke Arbeiders Beweging om tot een sprankelende nieuwskrant. Hij wenste bondige berichten die voorzien waren van een prikkelende kop en interessante foto's (Broersma: 17-18). In 1964 moest Lückert echter het veld ruimen omdat de redactie niet meer kon leven met zijn paternalistische beleid. Onder zijn opvolger Jan van der Pluijm ontwikkelde *de Volkskrant* zich tot een ongebonden, links dagblad dat steeds meer de agenda van progressief Nederland vertolkte. Het katholicisme verdampte volledig uit de krant en maakte plaats voor engagement: sociale actie, derde wereld, vredesbewegingen, jeugdcultuur, het milieu en verdrukte groepen werden belangrijk (Wijffjes 2004: 330). Verschillende rubrieken kregen een vaste bladzijde en belangrijk nieuws was niet meer enkel op de voorpagina te aanschouwen (Broersma: 20). Als gevolg van deze metamorfose breidde de redactie snel uit tot een groep jonge en academische journalisten (Wijffjes 2004: 330). Harry Lockeveer werd in 1982 de opvolger van Van der Pluijm. Als gevolg van de enorme groei van potentiële adverteerders die ergens een plekje in de krant moesten krijgen, werden er onder zijn leiding talloze bijlagen toegevoegd. Na zijn vertrek in 1995 kreeg Pieter Broertjes een aantal jaar de macht, maar door een forse daling van de oplages werd hij in 2010 vervangen door Philippe Remarque, de huidige hoofdredacteur van *de Volkskrant*.

In dit onderzoek wordt de hierboven beschreven krant onderworpen aan een diachronisch onderzoek tussen de jaren 1948, 1980 en 2013. Voor het onderzoek is een corpus van drie kranten samengesteld, wat betekent dat van ieder jaar één krant wordt bekeken. De drie kranten over de troonswisseling van Juliana, Beatrix en Willem-Alexander. Deze kranten zijn verkregen uit de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, waar de kranten uit 1948 en 1980 op microfilm te vinden zijn. Er is gekozen voor drie uitgaven van een dag na de kroning, aangezien daarin de meeste berichten zijn te vinden over dit thema. Een belangrijk argument om te kiezen voor krantenberichten over de kroning is dat er bij dit genre een beroep wordt gedaan op de zintuigen van de mens. De journalist gaat voor deze berichten vaak zelf op pad en laat in zijn berichten zichzelf of zijn bronnen op de voorgrond treden. De verandering in de berichtgeving dat steeds meer wordt geschreven vanuit het perspectief van de journalist, ofwel

de burger, is daarom bij dit thema goed zichtbaar. Bovendien wordt er tijdens gelegenheden als deze altijd veelvuldig gebruik gemaakt van beeldmateriaal in kranten. Er kan dus, gekeken naar de cultuurhistorische context, een mooie vergelijking gemaakt worden tussen de kranten uit drie verschillende jaren. Dat is gedaan middels een hermeneutische benadering.

3.2 Hermeneutische benadering

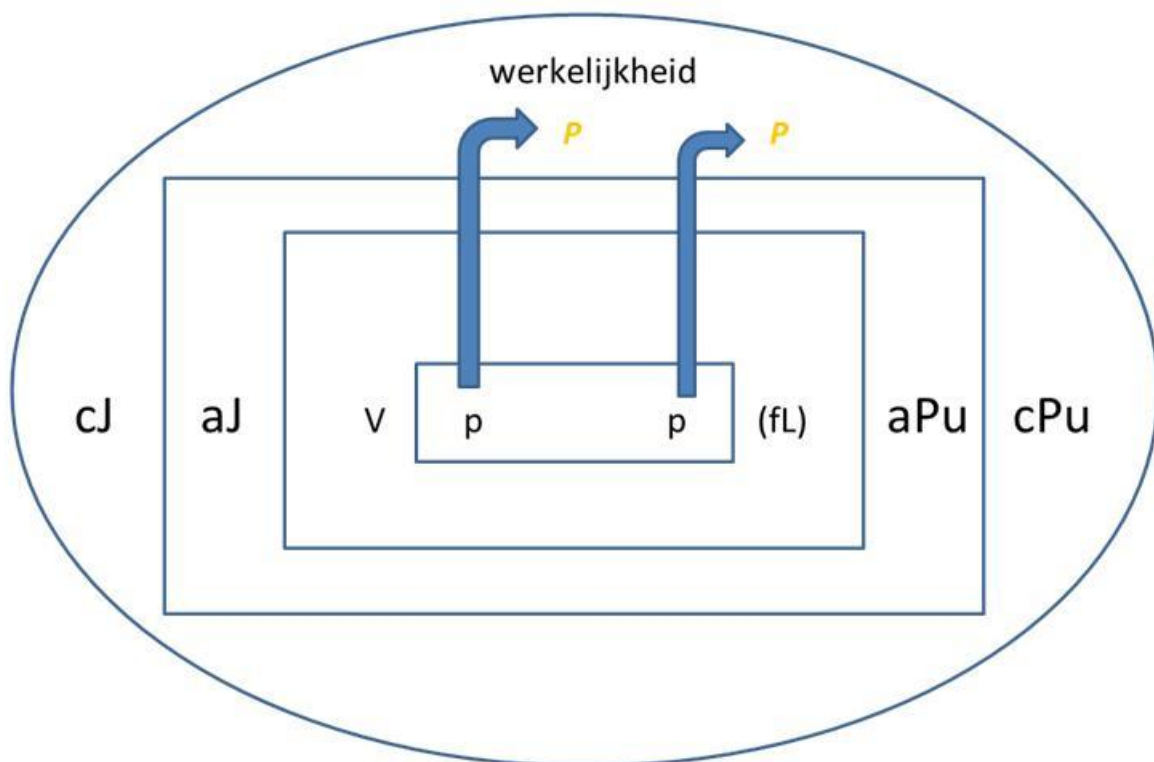
Er kan op twee manieren onderzoek gedaan worden: kwalitatief en kwantitatief. Er is sprake van kwantitatief onderzoek wanneer men cijfermatig uitspraken wil doen. Deze methode van onderzoeken is gericht op kwantificeren en bewijzen. Terwijl onderhavig onderzoek aan de gang was, heeft een aantal studenten van de richting Taalbeheersing die met behulp van een kwantitatieve aanpak gekeken naar de ontwikkeling van kranten. Zij hebben op microniveau, ofwel zinsniveau, gekeken naar de teksten. De observaties zijn in een statistiekprogramma ingevoerd en daar zijn conclusies uit getrokken. Het verschil tussen hun kwantitatieve onderzoek en dit onderzoek wordt in de discussie besproken.

In dit onderzoek is namelijk gekozen voor een kwalitatieve aanpak, door middel van een hermeneutische benaderingswijze. Het intuïtieve component speelt daarbij een belangrijke rol. Het hermeneutische onderzoek houdt zich bezig met het duiden, ofwel begrijpen en beschrijven, van unieke menselijke uitingen. Teksten en beelden hebben geen op zichzelf staande betekenis, wat betekent dat die betekenis wordt gevormd door de context waarin ze geplaatst zijn. Om de ontwikkeling van *de Volkskrant* te schetsen zijn alle teksten en beelden van de drie kranten geobserveerd en deels geïnterpreteerd. Er is daarmee geprobeerd om de vraag te beantwoorden wat nu precies typerend is voor een bepaald tijdperk. Daarvoor is een kleine selectie gemaakt van een aantal teksten en beelden die representatief zijn voor het jaar waarin ze werden uitgegeven. Die selecties zullen worden verantwoord. De verschillen in tekst en beeld tussen de representaties kunnen worden ondergebracht in een conceptueel model, dat als uitgangspunt dient voor dit onderzoek.

3.3 Technisch model

Zoals beschreven in de vorige paragraaf, zal de ontwikkeling van de dagbladjournalistiek vanuit een hermeneutische benadering worden bekeken. Er wordt op een observerende en interpreterende wijze gekeken naar de verschillen tussen drie kranten uit verschillende jaren. Die verschillen kunnen worden ondergebracht in een conceptueel model, ontworpen door

Smulders (2013).¹ Zijn model gaat terug op een model van Schmid (1974), dat centraal staat in de dissertatie van Raat (1985) en door die laatste gebruikt is om narratieve teksten te analyseren. Hoewel journalistieke teksten van oorsprong geen narratieve teksten zijn, hebben journalisten van nu steeds meer de neiging feiten en gebeurtenissen verhalend weer te geven. Vandaar dat het model zich leent voor dit krantenonderzoek. De keuzes die een journalist maakt op het gebied van tekst en beeld zijn binnen het onderstaand conceptuele model te verklaren.

Figuur 1: Conceptueel model bij een journalistieke narratieve tekst (Smulders 2013).

In dit model zijn drie verschillende lagen te onderscheiden: verteller (v) en personages (p), de abstracte journalist (aJ) en het abstracte publiek (aPu), en de concrete journalist (cJ) en het concrete publiek (cPu). De binnenste drie lagen bestaan slechts in een fictieve wereld. Op het moment dat de journalist zijn verhaal op papier zet, is immers alles wat binnen die tekst gebeurt niet meer te onderscheiden van fictie. De abstracte auteur en de verteller bestaan

¹ College narratologie door de heer Smulders (20 februari 2013).

slechts bij gratie van die tekst. Uitzonderingen zijn de personages in een krantenbericht. Die personages zullen in het vervolg nieuwsbronnen worden genoemd. Wanneer een journalist een bron in de tekst citeert, spreekt een persoon die in werkelijkheid bestaat. Vandaar dat er in het model een pijl naar de werkelijkheid staat. Dit is anders in een roman, omdat de auteur zijn personages bedenkt. De buitenste laag bestaat uit een concrete journalist en het concrete publiek. Beiden bestaan in werkelijkheid. Zonder hen zou er gewoonweg geen communicatie tot stand komen (Raat 1985: 24). Het concrete publiek zijn de lezers van de krant en de concrete journalist is degene die de berichten opschrijft en de krant uiteindelijk maakt.

Hieronder zullen de binnenste twee lagen van het model nader worden uitgelegd, omdat alleen deze lagen relevant zijn voor dit onderzoek. Het is natuurlijk wel zo dat er zonder concrete journalist geen tekst tot stand komt en deze is dus zeker belangrijk, maar voor deze studie is de buitenste laag van secundaire betekenis.

3.3.1 Verteller en nieuwsbronnen

In de binnenste laag van het model zijn de verteller en de nieuwsbronnen weergegeven. In principe is altijd vast te stellen wie er vertelt en ook wiens visie wordt weergegeven. Degene die vertelt zal de journalist zijn (Raat 1985: 31). Dit vertellen kan hij doen vanuit zijn eigen visie (subjectieve journalist), maar ook vanuit de visie van de nieuwsbron (tekstinterferentie).

3.3.1.1 Teksten

De verteller en nieuwsbronnen komen op microniveau terug in nieuwsberichten, namelijk op zinsniveau. Zoals in het cultuurhistorisch kader naar voren kwam is het nieuws de laatste jaren persoonlijker geworden, omdat kranten middelen gebruiken om lezers naar zich toe te trekken. Steeds meer is de journalist gaan schrijven vanuit het perspectief van het publiek. De journalistiek is zich in toenemende mate gaan bedienen van retorische tekstuele middelen die voorheen aan de literatuur waren voorbehouden. Één van die middelen is tekstinterferentie, een menging van vertellerstekst met personagetekst. Bovendien laat de journalist ook zichzelf steeds prominenter zien in de berichtgeving. Er kan gesproken worden van een subjectieve journalist. Deze verschillende niveaus in teksten veroorzaken een afstand tussen de wereld van de verteller en de wereld van de nieuwsbronnen. Dat wordt ook wel *Erzähldistanz* genoemd. Op het moment dat de journalist zijn stempel op de tekst drukt of de woorden van een bron vermengt met zijn eigen woorden, wordt de lezer dichterbij het nieuws betrokken. De afstand tot de lezer wordt kleiner.

Hieronder zal eerst worden uitgelegd welke verschillende tekstsoorten een tekst kan bevatten. Vervolgens wordt besproken hoe tekstinterferentie en een subjectieve journalist in de tekst te herkennen zijn. Tot slot wordt verteld over de afstand tussen de wereld van de verteller en die van de nieuwsbronnen.

Vertelsoorten

Geschreven teksten kunnen vertellerstekst en personagetekst bevatten. Onder vertellerstekst valt zowel objectieve vertellerstekst als tekst in de indirecte rede, en onder personagetekst valt tekst in de directe rede. De directe rede zijn de letterlijke woorden van een personage en is te herkennen aan aanhalingstekens.

Voorbeelden:

Vertellerstekst: Els wilde op de uiteengezette wijze niet verder leven.
 Indirecte rede: Els zei dat ze het verdomde om zo verder te leven.
 Directe rede: Els zei: ‘Ik verdom het om zo verder te leven.’

De twee taalsituaties zijn van elkaar te onderscheiden op grond van bepaalde talige elementen in de tekst, zoals in onderstaand schema weergegeven (Bal 1980: 135-136).

Kenmerk	Personagetekst	Vertellerstekst
1 Gramm. persoon	1 & 2	3
2 Ww-tijden	ott (vvt)	ovt (vvt)
3 Deixis (aanw. vnw & bijw.)	deze, dit, hier, daar, vandaag, morgen	die, dat, op die plaats, de volgende dag
4 Emotieve woorden (uitroep, wens)	Aanwezig	Afwezig
5 Conatieve woorden (aanspreken, bevel, vraag)	Aanwezig	Afwezig
6 Modale ww & bijw. (kunnen, zullen, moeten, mogen; misschien, zeker, even, wel)	Aanwezig	Afwezig
7 Particulier register	Aanwezig	Afwezig
8 Verstoring syntaxis (ellips, anakolouth, apokoinou)	Aanwezig	Afwezig

Figuur 2: Schema talige elementen van Mieke Bal (1980).

Tekstinterferentie

Een combinatie van vertellerstekst en personagetekst wordt de vrije indirecte rede of tekstinterferentie genoemd (Bal 1980: 135). Het gaat dan om vertellerstekst die (één of meer van bovenstaande) kenmerken van personagetekst bevat. Dit wordt ook wel Erlebte rede of vrije indirecte rede genoemd.

Voorbeeld:

Vrije indirecte rede: Els verdomde het om zo verder te leven.

Wanneer er elementen uit het schema van Bal (1980) voorkomen in vertellerstekst, dan kan er sprake zijn van tekstinterferentie. Het moet dan wel gaan om elementen die toegeschreven kunnen worden aan het personage of de nieuwsbron, en niet aan de journalist zelf. In de voorbeeldzin combineert de schrijver zijn eigen woorden met die van een ander, er vanuit gaande dat het woord ‘verdomde’ door de nieuwsbron Els in een gesprek is gezegd. In narratieve teksten is dat heel gewoon, immers zijn de gedachten van personages door de schrijver zelf bedacht en opgeschreven. Hij kijkt dan als het ware mee in het hoofd van zijn personages. Het gebruik van interferentie in de journalistiek is niet heel logisch, aangezien een journalist geen toegang heeft tot de gedachten van zijn nieuwsbronnen.

Subjectieve journalist

Als de schrijver van een krantenbericht zichzelf profileert in de tekst, dan heb je te maken met een subjectieve journalist. In een narratieve vertelling komt deze vorm van vertellen niet vaak voor, aangezien een auteur van een boek zijn mening vrijwel nooit expliciet naar voren brengt. In krantenberichten zie je wel vaak dat de journalist zijn stempel op de tekst drukt. Hij legt daarmee zijn eigenheid en persoonlijkheid in de tekst.

Voorbeeld:

Subjectieve journalist: Els verdomde het om zo verder te leven.

Wanneer het woord ‘verdomde’ in dezelfde voorbeeldzin als hierboven door de journalist zou zijn bedacht en opgeschreven, dan is er geen sprake van interferentie maar van een subjectieve journalist. De journalist gebruikt dan niet een woord uit het zogenaamde particulier register van Els, maar gebruikt een woord uit zijn eigen vocabulaire. Er wordt gesproken van een subjectieve journalist, omdat hij zichzelf profileert in de tekst.

Bovendien kan er onderscheid gemaakt worden tussen een subjectieve journalist op panoramisch niveau en een subjectieve journalist op scenisch niveau. Panoramisch houdt in dat de journalist de afstand tussen zichzelf en zijn lezers vergoot en scenisch betekent juist dat de journalist die afstand verkleint. Die afstand wordt ook wel *Erzähldistanz* genoemd.

Erzähldistanz

Het feit dat er verschillende vertelperspectieven bestaan, betekent dat er sprake is van gelaagdheid in journalistieke teksten: de laag van de journalist en de laag van de nieuwsbron. Door de aanwezigheid van verschillende vertelniveaus ontstaat er een afstand tussen die twee lagen. Het besef dat er twee vertellagen zijn, ook wel werelden genoemd, schept volgens Smulders (2006) een *Erzähldistanz*. De verteller van een verhaal (auteur of journalist) kan de afstand tussen die twee werelden groter en kleiner maken. In het geval dat de journalist de afstand groter maakt, wordt de persoonswereld op afstand gezet. In het geval dat de journalist de afstand tussen de wereld van de verteller en de wereld van het personage kleiner maakt, wordt de persoonswereld dichterbij gehaald. Het gebruik van tekstinterferentie, maar ook de aanwezigheid van de subjectieve journalist, heeft daar invloed op. In beide gevallen wordt de afstand tussen de twee werelden kleiner. De *Erzähldistanz* is op zijn kleinst als er sprake is van personagetekst en op zijn grootst als er sprake is van objectieve vertellerstekst.

De *Erzähldistanz* vormt op microniveau een belangrijk component. Wanneer de journalist niets van zichzelf of van zijn bronnen laat zien in de tekst, is er sprake van objectieve berichtgeving en is de afstand tussen de twee werelden heel groot. Het bericht is dan onpersoonlijk van aard. Als de journalist meer talige elementen gebruikt uit het schema van Bal (1980) betekent dat, dat er meer tekstinterferentie in teksten voorkomt of dat de journalist prominent aanwezig is. Nieuwsberichten krijgen daardoor een persoonlijker karakter en zodoende wordt de *Erzähldistanz* kleiner.

Niet alleen tekst heeft invloed op de *Erzähldistanz*, ook de vormgeving speelt een rol. Wanneer namelijk meer gebruik wordt gemaakt van bijvoorbeeld illustraties, zullen lezers zich meer betrokken voelen bij het nieuws, wat betekent dat de afstand tussen hen en de verteller kleiner wordt. De abstracte journalist is degene die daar invloed op uitoefent, en zal hieronder worden besproken.

3.3.2 Abstracte journalist

De abstracte journalist en het abstracte publiek worden afgeleid uit het journalistieke werk, wat betekent dat zij geen tekstuele gestalten zijn zoals de verteller en de fictieve lezer dat wel

zijn. Het abstracte publiek en de abstracte journalist bevinden zich tussen de empirische wereld, waar het concrete publiek en journalist zich in bevinden, en de wereld van het verbeelde. De abstracte journalist is het beeld van de concrete journalist dat uit de tekst valt af te leiden, alsmede de verantwoordelijke voor de organisatie van die tekst en de betekenissen die daarin worden gevormd (Raat 1985: 25). De abstracte journalist is degene die je terug ziet in de keuzes die de concrete journalist heeft gemaakt. Als de concrete journalist immers dood gaat, dan bestaat de tekst nog wel. Het is de abstracte journalist die uit de tekst spreekt. Hij bepaalt de compositie, ofwel de inrichting van tekst en beeld. Niet alleen het soort tekst, maar ook de vormgeving wordt door hem bepaald.

Hieronder zullen de tekstuele en visuele elementen besproken worden waar in het onderzoek naar de kranten naar is gekeken.

3.3.2.1 Teksten

De abstracte journalist is terug te zien op macroniveau van de teksten. Er is op tekstueel niveau van de abstracte journalist gekeken hoe een nieuwsbericht wordt opgebouwd en op welke manier hij zijn lezers in het verhaal trekt, maar ook of hij een beroep doet op de voorkennis van zijn lezers.

Opbouw

Onderzocht is hoe de journalist zijn verhaal opbouwt. Belangrijk daarbij is de eerste alinea, ook wel de *lead* genoemd. Zoals uit de cultuurhistorische context is gebleken, kwam dit middel pas na de ontzuiling op. De functie van de *lead* is om lezers de belangrijkste feiten te presenteren en hem of haar in het artikel te trekken. Er is gekeken hoe de journalist zijn verhaal begint, dus naar de wijze waarop de journalist zijn lezer aanspoort om het verhaal te lezen, maar ook hoe hij de rest van zijn artikel tekstueel vorm geeft. Daarbij wordt dus gekeken naar het taalgebruik dat de journalist hanteert. Een ander belangrijk punt waar ook naar gekeken wordt, is de (gemiddelde) zinslengte van een artikel.

Voorkennis

Behalve de opbouw van het artikel, is er gekeken op welke manier de journalist zijn verhaal vertelt: gaat hij er vanuit dat lezers al het één en ander weten over een onderwerp of legt hij juist alles uit? De manier waarop de journalist zijn of haar lezers informeert, staat hier centraal. De abstracte journalist heeft namelijk een bijzondere positie, aangezien hij

voorkennis heeft die zijn lezers niet hebben. Hij kan zodoende met zijn lezer spelen en gebruik maken van het feit dat een lezer onwetend een artikel begint te lezen.

3.3.2.2 *Vormgeving*

Niet alleen op tekstueel niveau is de journalist andere keuzes gaan maken, ook wordt er meer en anders gebruik gemaakt van beeldmateriaal in dagbladen. Met vormgeving wordt in dit onderzoek de visuele structuur van de krant bedoeld. De zaken die maken dat men een bepaalde krant herkent, ondanks dat de inhoud ervan steeds verandert. Daaronder vallen de stijl, indeling en de typografie, maar ook het gebruik van illustraties, verschillende genres en katernen (Barnhurst en Nerone 2001: 3).

Stijl

Met de stijl van de krant worden de elementen bedoeld die *de Volkskrant* anders maken dan bijvoorbeeld het *NRC Handelsblad* of *Trouw*. Voor de stijl zijn bepalend de indeling, typografie, illustraties, genres en katernen van een krant. Wat maakt *de Volkskrant* tot *de Volkskrant*? Daar is op dit punt naar gekeken.

Indeling

Bij de indeling is onderzocht hoe de vormgever de krant als geheel heeft ingedeeld, maar ook hoe hij dat op één pagina heeft gedaan: hoe tekst en beeld ten opzichte van elkaar zijn gepositioneerd, wat de verhouding is tussen beiden, hoeveel wit er is gebruikt tussen beeld en de tekst, maar ook het wit tussen de verschillende nieuwsberichten.

Typografie

Onder typografie vallen elementen als *streamers*, (tussen)koppen en lettertypes. Een *streamer* is een korte tekst van één of twee regels die ‘los’ in de kolommen wordt gezet. Daarmee vestig je aandacht op het stuk. Gekeken is of in de loop van de jaren op een andere manier gebruik is gemaakt van deze genoemde elementen, maar ook of er *meer* gebruik van is gemaakt. Van belang is nagegaan of typografie de laatste jaren ook op andere manieren een belangrijkere rol is gaan spelen.

Illustraties

Onder deze term valt al het beeldmateriaal, zoals foto's, grafieken en strips. Er is gekeken naar de grootte en de hoeveelheid aan illustraties. Zijn er tegenwoordig meer illustraties dan

vroeger en worden deze op een andere plaats gezet? Er is bovendien gekeken of fotografen tegenwoordig op een andere manier foto's maken.

Genres

Met genres wordt het type tekst bedoeld. Het kan gaan om artikelen, achtergrondverhalen, columns, redactioneel, interviews, commentaar, etc. Er is onderzocht welk genre in welke tijd wel of niet aanwezig was, en welk genre in welke tijd dominant is. De vraag is of er tegenwoordig meer verschillende genres te onderscheiden zijn en wat voor effect dat heeft op de krant.

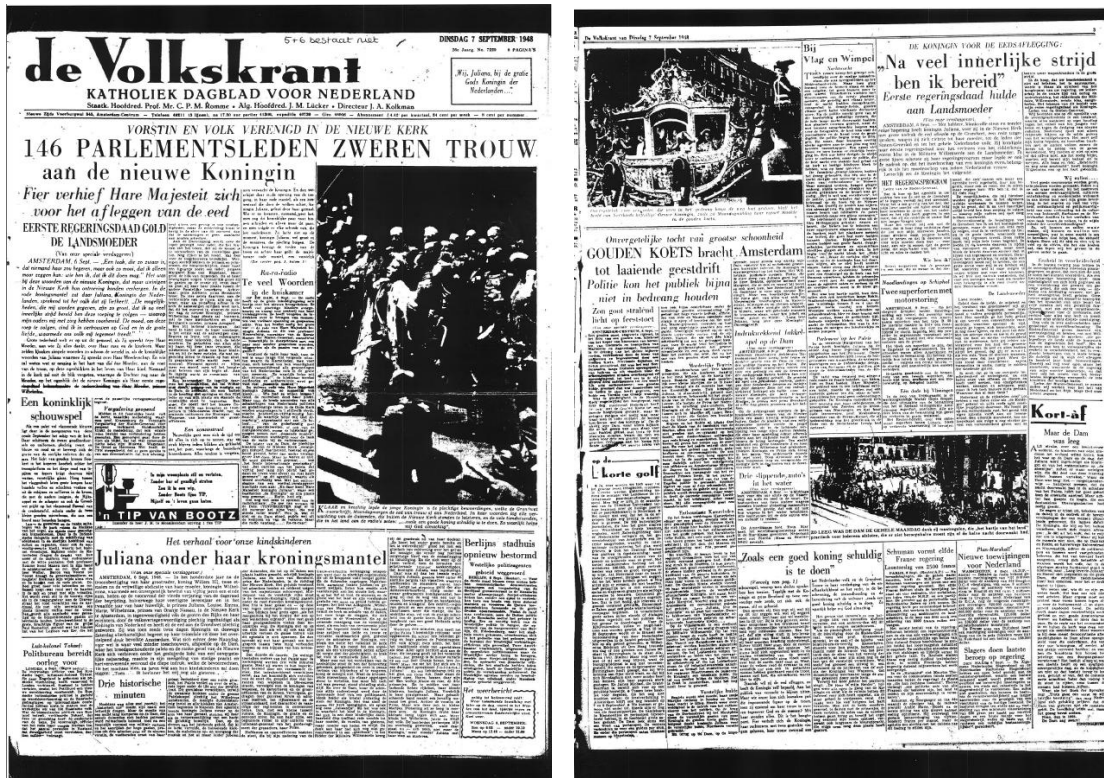
Katernen

Katernen zijn de verschillende onderwerpen in een krant. Die onderwerpen werden op een gegeven moment geclusterd, ze kregen een eigen rubriek. Voorbeelden van katernen zijn kunst, buitenlands nieuws en economie. Er is gekeken vanaf welk moment er katernen kwamen en welke katernen er zijn te onderscheiden.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk zullen per krant de resultaten van de analyse gepresenteerd worden waarbij van elke krant minimaal twee artikelen uitgebreid worden besproken, die representatief zijn voor het jaar waarin ze zijn gepubliceerd. Voor de selectie van die artikelen is allereerst gekeken of het artikel over de kroningsdag ging, aangezien ons onderzoek binnen dat thema wordt uitgevoerd. Daarnaast is de selectie gebaseerd op het soort tekst. In 1948 en 1980 zijn er voornamelijk nieuwsberichten gepubliceerd, zodat er voor dat type artikelen is gekozen. In 2013 komen naast nieuwsberichten echter ook columns, reportages en commentaren voor. Die verscheidenheid is representatief voor de krant uit 2013 en daarom worden er verschillende genres besproken. Bovendien zijn de geselecteerde pagina's representatief omdat ze bestaan uit tekst én beeld, en niet bijvoorbeeld alleen uit beeld of advertenties. De besproken artikelen zijn opgenomen in de bijlage van dit onderzoek. Hier kan de uitgebreide analyse terug gevonden worden.

4.1 Representatieve krant 1948

Figuur 3: Pagina 1 en 3 van de Volkskrant (1948).

4.1.1 Verteller en nieuwsbronnen

4.1.1.1 Teksten

Er zijn twee artikelen geselecteerd die representatief zijn voor 1948. Artikel 1 ‘*Gouden koets bracht Amsterdam tot laaiende geestdrift*’ staat op pagina 3 en artikel 2 ‘*Duizenden bejubelden koningin Juliana op haar eerste rijtoer door de hoofdstad*’ op pagina 5. In de onderstaande tabel is weergegeven hoe vaak in die artikelen vertellerstekst, personagetekst, tekstinterferentie of een subjectieve journalist voorkomt. Die laatste is onderverdeeld in een subjectieve journalist op scenisch niveau en een subjectieve journalist op panoramisch niveau.

Tabel 1: soort tekst in aantal zinnen per artikel.

	Vertellerstekst	Personagetekst	Tekstinterferentie	Scenische verteller	Panoramische verteller	Aantal zinnen
Artikel 1	26	(3)	0	18	1	45
Artikel 2	28	4 (+2)	0	32	2	65

Zoals blijkt uit de tabel 1, bevatten krantenberichten in 1948 voornamelijk vertellerstekst en teksten waarin de subjectieve journalist naar voren komt. De journalist kiest er bijna niet voor om gebruik te maken van personagetekst. In artikel 1 citeert de journalist drie keer een kreet van het volk, door middel van een ingebed citaat. Een voorbeeld daarvan is: ‘*Voorbij ging de gouden droomkoets en oorverdovend galmde het gejuich: “Leve Juliana, leve de Koningin” en zo gaat het verder.*’ Dat gebeurt ook een aantal keer in artikel 2. Dit artikel bevat weliswaar naast een aantal ingebedde citaten met uitroepen van het volk, ook personagetekst van één persoon, zoals in de volgende zin: “*Alstublieft, Koningin.*” *Koningin Juliana glimlachte vriendelijk. “Dank je wel, Elsje.”*” Nog één andere keer wordt een personage geciteerd: “*Afblijve – ik ben vandaag de bollebof.*” Overigens is het niet zo dat de journalist deze personages persoonlijk heeft gesproken, hij heeft dit (toevallig) opgevangen tijdens die dag toen hij stond te kijken naar de rijtoer. Zoals uit de cultuurhistorische context bleek, kan een journalist bronnen aan het woord laten om het geheel aantrekkelijker en persoonlijker te maken voor zijn lezers. De journalist in 1948 kiest daar echter niet voor. Omdat er, op twee uitzonderingen na, geen bronnen aan het woord worden gelaten, is ook geen sprake van tekstinterferentie. Tekstinterferentie is immers een vermenging van vertellertekst met personagetekst; wanneer er dus geen bronnen voorkomen in de tekst, zul je ook geen interferentie tegen komen.

Wel komt er, zoals gezegd, naast objectieve vertellerstekst vaak een journalist voor die zijn visie naar voren brengt. Dat doet hij op een scenisch niveau door gebruik te maken van particulier taalgebruik. Daarvan is een voorbeeld te zien in artikel 2: *'En toen kwam eindelijk in de verte de stoet in zicht. Op de stampvolle trottoirs rekten de Jordaners zich de halzen. De kinderen slikten zenuwachtig. Opeens vergeten waren de schoolliedjes.'* Drie van de vier zinnen is syntactisch niet op de standaard wijze opgebouwd. Normaal zou zijn als de verteller begint met een onderwerp, gevolgd door een persoonsvorm, lijdend voorwerp, enzovoorts. Dat doet hij hier echter niet. Bovendien maakt de journalist gebruik van particulier taalgebruik, met woorden als *'stampvolle trottoirs'* en *'rekten zich de halzen'*. Ook gebruikt de journalist deiktische woorden (*'dan'*), modale woorden (*'al'*) en verstoring van de syntaxis. Dat is te zien in de volgende zin afkomstig uit artikel 2: *'Ergens op het Rokin al, klinkt dan de klank van tamboers van de Marine, alles met de enorme herenmuts met gouden zon en granaat op het hoofd, met donkerblauwe uniformjas met rode kraag en manchetten.'* Ook deze zin heeft geen standaard opbouw. Gebruikelijk zou zijn als de zin er ongeveer als volgt uit zou zien: *'De klank van tamboers klinkt al op het Rokin [...]'*.

Tot slot komt de subjectieve journalist ook nog een enkele keer terug op panoramisch niveau. De journalist begint in beide artikelen zijn bericht met een beeldende beschrijving van de kroningsdag. Het volgende voorbeeld komt uit artikel 2: *'Een gouden stoet, stapvoets rijdend, in het licht van een gouden zon, klinkend van het koper van een klaroenen van baretten, van trommels en trompetten van Mariniers- en Jagerskapel, flonkerend in de deining van het dichte kijkerscordon, verblindend door de kleur van uniformen en begeesterend door een Gouden Koets, Nederlands Rijkdom en Geluk omvattend, dat was het wat tienduizenden, langs trottoirs opeengepakt, van balkons en uit vensters naar de schoongespoten straten overhangend en spendringend heel ver in de zijstraten deed ontvlammen tot een waarlijk wild enthousiasme: een groetenhulde, grootser dan wat Amsterdam tot op heden te zien heeft gegeven, een hulde een Vorstin van Oranje waardig.'* De journalist doet hier voorkomen alsof hij van boven toekijkt op het spektakel. Het gebruik van zinnen als *'gouden stoet, stapvoets rijdend, in het licht van een gouden zon, klinkend van het koper van een klaroenen van baretten'* maakt dat de journalist op een panoramisch niveau boven de tekst staat. Bij aanvang van beide artikelen is de Erzähldistanz dus heel groot, maar door de veelvuldige aanwezigheid van de subjectieve journalist op scenisch niveau in de rest van de tekst wordt deze kleiner naarmate het artikel vordert. De gemiddelde Erzähldistanz is dus vrij klein in 1948. De subjectieve journalist maakt de tekst persoonlijk.

4.1.2 Abstracte journalist

4.1.2.1 Teksten

De abstracte journalist componeert zoals gezegd de krant als geheel. De artikelen over de kroning zijn veelal beschrijvingen van de dag, terwijl de overige nieuwsberichten allemaal nieuws bevatten dat op een feitelijke manier is weergegeven. Voorbeeld van buitenlands nieuws: *'LONDEN, 6 Sept. (Eigen bericht) – De voormalige officier van het Russische leger, luitenant-kolonel Tokaef die naar Engeland is gekomen als politieke vluchteling, heeft vanavond in Londen verklaard Rusland te hebben verlaten, omdat het Politbureau een nieuwe wereldoorlog voorbereidt. [...].'* Hoewel hier in het gehele artikel enkel objectief nieuws wordt gepresenteerd, zijn zoals gezegd de artikelen over de kroning vaak beschrijvingen. Dit kunnen ook wel reportages genoemd worden. Het gebruik van dit genre bleek ook uit de analyse van de artikelen 1 en 2 (zie bijlage 1), waar de subjectieve journalist een grote rol vervult. Journalisten beginnen soms wel met een inleiding waarin een aantal feiten worden gepresenteerd, maar gaan dan over op een sfeerimpressie. Dat is ook te zien in artikel 2 (zie bijlage 1). Het bericht begint als volgt: *'Juliana heeft Zaterdagmiddag haar eerste rijtoer door Amsterdam gemaakt als Koningin langs een elk kilometer lang traject, door duizenden en duizenden toegejuicht. De kleurrijke stoet bestond uit zes paarden getrokken crêmekleurige koningscalèche, [...].'* Daarna geeft de journalist een beschrijving van het moment: *'Overal jubelende menigten, die er niet genoeg van kregen de halzen te rekken voor een wagen vol vreugde en ongedwongen hartelijkheid.'*

Verderop in hetzelfde bericht doet de abstracte journalist een beroep op de voorkennis van zijn lezers. Hoewel het voor de lezers in die tijd duidelijk moet zijn geweest wat de journalist bedoelt, is het voor ons een onbegrijpelijk bericht. Hij doet de volgende mededeling: *'En in de Jordaan was het als in vroegere glorie-dagen. Behalve dan het uitspannen van de paarden in de Willemsstraat, hoewel daar binnenskamers wel over gesproken is. Maar de politie had bedenkelijk het hoofd geschud en ten slotte was er ook nog tante 'Anne' 87 jaar geleden in diezelfde Willemsstraat geboren en er nog altijd best op haar plaats.'* Deze tante 'Anne' spreekt Juliana aan met de naam 'Juliaan'. Bijzonder is dat de journalist het niet nodig vond om deze alinea van meer feiten te voorzien. Wie is die tante 'Anne' en waarom mag zij 'Juliaan' bloemen aanbieden? Wat heeft het volk in de Jordaan precies met het koningshuis? Blijkbaar waren er erg goede banden tussen beiden. De abstracte journalist gaat er vanuit dat deze bekend zijn bij het volk en beschrijft daarom enkel het moment, zonder de achtergronden weer te geven. Uit alles blijkt bovendien dat niet alleen het

volk, maar ook de journalist zich sterk verbonden voelde met het koningshuis. Zoals uit de analyse van de tekst bleek (bijlage 1) presenteert de journalist zich vaak op een scenisch niveau. Hij staat dicht bij de gebeurtenissen en toont door de keuze voor dit perspectief zijn waardering voor de nieuwe koningin. Meer dan eens laat hij zijn mening doorschemeren. Dat blijkt alleen al uit het woord waar artikel 1 mee eindigt: *‘Maar een Koninklijke familie, die niets ziet van alles wat zich op Nieuwezijde Voorburgwal, in Kalverstraat, in stegen en op pleinen afspeelt waar een dichte menigte zich wikkelt in kluwen, waar wit gehemde mannen de trommelen slaan, waar het jubelt en hulde, galmt en klinkt: “Lang leve Juliana, lang leve onze koningin”. Onvergetelijk.’* Ook het einde van artikel 2 illustreert dat mooi: *‘Nederland heeft een bladzijde in zijn geschiedenisboek omgeslagen. De eerste regel klonk goed van toon en was vol beloften...’* Door zich op deze wijze te presenteren, krijgt de abstracte journalist een gestalte. Een gestalte die, net als het volk, de koningin adoreert.

Opvallend is verder dat de abstracte journalist zijn artikelen chronologisch opbouwt. Hij probeert een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van de gebeurtenis. Er worden daarom ook geen uitweidingen gedaan naar achtergronden, omdat, zoals gezegd, de journalist die onder zijn lezers als bekend veronderstelt. Ook is opvallend dat de abstracte journalist gebruik maakt van erg lange zinnen. Zo bestaat de eerste zin, tevens de eerste alinea, van artikel 1 uit 106 woorden (zie bijlage 1). Behalve lange zinnen, maakt de journalist gebruik van wollig taalgebruik. Een zin als ‘klinkend van het koper van een klaroenen van baretten, van trommels en trompetten van Mariniers- en Jagerskapel, flonkerend in de deining van het dichte kijkerscordon, verblindend door de kleur van uniformen en begeistertend door een Gouden Koets’ komt in de krant van vandaag amper nog voor. De journalist heeft een ander taalgebruik ontwikkeld. Wat in 1948 in de krant stond, is tegenwoordig als ouderwets te bestempelen.

4.1.2.2 Vormgeving

De Volkskrant van 1948 is te herkennen aan het lettertype van de titel van de krant, wat vandaag de dag nog steeds hetzelfde is, en ook aan haar ondertitel: *‘Katholiek dagblad voor Nederland’*. Deze krant was in 1948 slechts bedoeld voor mensen van de katholieke zuil, wat verderop in de krant ook terug te zien is. Er is op pagina 7 een aantal woorden geweid aan nieuws dat slechts voor de katholieken interessant is.

De krant van 1948 bestaat uit acht pagina’s, waarvan er vier nieuwsberichten bevatten, drie alleen bestaan uit advertenties en één een collage van foto’s. Die nieuwsberichten zijn niet ondergebracht in verschillende katernen, behalve de laatste pagina; die gaat enkel over

sport en wordt 'jaarbeurs' genoemd. Binnenlands- en buitenlands nieuw is op dezelfde pagina's gepubliceerd. De artikelen zijn dus willekeurig door de krant heen verspreid. Behalve de indeling van de krant als geheel, lijkt ook de pagina-indeling willekeurig. Wel is het zo dat de krant aanvangt met het belangrijkste nieuws, in dit geval nieuws over de kroning. Verder lijkt het de journalist niet uit te maken waar welk artikel staat. Dat maakt de krant van 1948 nogal overzichtelijk, ook omdat de artikelen erg dicht op elkaar geplaatst zijn. Het is niet meteen duidelijk welke stukken tekst één artikel vormen. Tussen de verschillende nieuwsberichten is nauwelijks ruimte overgelaten, waardoor de kolommen met tekst haast tegen elkaar aan zitten. De journalist heeft dat gedaan om zoveel mogelijk tekst op één pagina te kunnen stoppen. Zij worden slechts gescheiden door een dun verticaal zwart lijntje. Ook is vaak onduidelijk bij welk artikel de foto hoort. De foto op pagina 1 bijvoorbeeld, is geplaatst onder de kop van het hoofdartikel, maar niet naast de tekst van het hoofdartikel. Hier zijn nog twee andere artikelen tussen geplaatst.

Opvallend is de hoeveelheid advertenties (met beeld) ten opzichte van de afbeeldingen in de krant, afgezien van de collage op de laatste pagina. Elke pagina met nieuwsberichten bevat slechts één, maximaal twee (kleine) foto's. Op de voorpagina staat een foto van Juliana in de koningsmantel. Uit deze foto spreekt ook de manier waarop er tegen de koning aan wordt gekeken. Zij is een belangrijk persoon, een hoger persoon, iemand die echt boven de rest van het volk staat. De verhouding tussen haar en het volk is zeer hiërarchisch. Dat blijkt zowel uit de tekst, door de manier waarop het volk reageert tijdens bijvoorbeeld de rijtoer, als uit het beeld op de voorpagina. De illustraties zijn overigens nooit groter dan een vierde van de pagina. Tekst is dus het belangrijkste. Die teksten bevatten vaak twee, drie of soms zelfs vier koppen, zoals te zien is bij het hoofdartikel op pagina 1: *'Vorstin en volk verenigd in de nieuwe kerk / 146 parlamentsleden zweren trouw aan de nieuwe Koningin / Fier verhief Hare Majesteit zich voor het afleggen van de eed / Eerste regeringsdaad gold de landsmoeder'*. Verder wordt er in de wat langere artikelen ook gebruik gemaakt van tussenkopjes. Slechts twee keer wordt er gebruik gemaakt van een *streamer*. Dat is terug te zien op pagina 5: *"Een groot leed u te moeten missen"* en *"Prinses Wilhelmina kwam even langs"*.

Tot slot is opvallend aan de stijl van de krant dat de journalist die een artikel schrijft, wordt aangeduid als 'verslaggever' en dus niet wordt genoemd bij zijn naam. Zo staat er bij artikel 1 en 2: 'Van onze speciale verslaggever'. De journalist is dus een anoniem persoon, hij gaat op in de krant als geheel. Nieuws is de essentie, door wie dat wordt geschreven is van ondergeschikt belang.

4.2 Representatieve krant 1980

Figuur 4: Pagina 1 en 7 van *de Volkskrant* (1980).

4.2.1 Verteller en nieuwsbronnen

4.2.1.1 Teksten

Uit *de Volkskrant* van 1980 zijn weer twee artikelen geselecteerd die representatief zijn voor die tijd. Artikel 3 'Rellen overschaduwden inhuldiging' staat op pagina 1 en 7 van de krant en artikel 4 'Politie in moeilijkheden bij straatgevechten' staat op pagina 1 en 4. Beide artikelen zijn in bijlage 2 uitgebreid geanalyseerd. In de onderstaande tabel is weergegeven hoe vaak in die artikelen vertellerstekst, personagetekst, tekstinterferentie of een subjectieve journalist voorkomt.

Tabel 2: soort tekst in aantal zinnen per artikel.

	Vertellerstekst	Personagetekst	Tekstinterferentie	Scenische verteller	Panoramische verteller	Aantal zinnen
Artikel 3	16	1	0	1	0	18
Artikel 4	15	9 (+2)	0	0	2	26

Zoals te zien is in tabel 2, bestaan de artikelen in 1980 voornamelijk uit objectieve vertellerstekst. De journalist presenteert vooral feiten of beschrijft op neutrale wijze een gebeurtenis. Zijn eigen visie, of de visie van een nieuwsbron, is nauwelijks terug te vinden. Slechts drie keer is er in de twee artikelen een subjectieve journalist in de tekst gevonden, die op een scenische of panoramische wijze zijn stempel op de tekst drukt. Een voorbeeld daarvan is te vinden in artikel 3: *‘Alleen al in Amsterdam moet de materiële schade als gevolg van de rellen in de vele miljoenen guldens lopen.’* Deze zin bevat twee modale bijwoorden (*‘al’* en *‘moet’*) en bovendien is de zin anders opgebouwd dan gebruikelijk is. Bij een normale woordvolgorde zou je krijgen: *‘De materiële schade moet alleen al in Amsterdam [...].’* Uit deze zin spreekt de verwachting van de journalist dat de schade enorm is en dat maakt de zin subjectief. In artikel 4 is sprake van een journalist op panoramisch niveau. Een voorbeeld daarvan is de volgende: *‘In het duister deden zich herhaaldelijk keiensregens voor, waarbij evenals ’s middags gewonden vielen aan de kant van de politie, maar ook onder de actievoerders.’* In het eerste gedeelte van de zin maakt de journalist gebruik van zijn particulier register. Hij had evengoed het volgende kunnen zeggen: *‘In de avond gooien de mensen stenen naar elkaar, [...].’* In artikel 4 zie je bovendien een aantal zinnen in de directe rede, iets wat in 1948 nog zelden voorkwam. De personagetekst bestaat voornamelijk uit een aantal kreten die de politie heeft geroepen door de politieradio. Een voorbeeld daarvan is: *“‘Als we het spul willen tegenhouden in de steegjes, dan moeten we snel zijn.’”* Er worden verder geen omstanders die meedoen aan de protesten aan het woord gelaten.

De subjectieve journalist is vrijwel volledig uit de tekst verdwenen, wat betekent dat behalve de objectieve vertellerstekst (en de paar bovengenoemde zinnen met personagetekst) weinig andere vertelperspectieven zijn te vinden. De lezer leest een neutrale tekst, vrijwel zonder subjectieve elementen. Hoewel de Erzähldistanz in 1948 al aardig groot was, is deze in 1980 nog veel groter. Dat heeft te maken met het zojuist genoemde feit dat de subjectieve journalist vrijwel niet meer in de tekst is terug te vinden.

4.2.2 Abstracte journalist

4.2.2.1 Teksten

De abstracte journalist is op het niveau van teksten in bepaalde opzichten veranderd ten opzichte van de abstracte journalist in 1948. Hij schrijft geen reportages meer, maar voornamelijk nieuwsberichten die geheel feitelijk zijn. De subjectieve journalist is uit de tekst verdreven. Wel begint de abstracte journalist nog steeds zijn opbouw met een opsomming van

de belangrijkste feiten, zoals hij dat in 1948 ook deed. Een voorbeeld daarvan is gegeven in artikel 4: *‘Om elf uur woensdagavond waren honderden manschappen van de Mobiele Eenheid bezig een veelvoud aan demonstranten in de Amsterdamse binnenstad uit elkaar te slaan. [...]’* Maar in plaats van vervolgens over te gaan op beschrijvingen van de gebeurtenissen, blijft de abstracte journalist enkel feiten presenteren. De artikelen zijn op een objectieve, neutrale wijze beschreven. De lengte van de zinnen zijn minder lang dan in 1948 en het taalgebruik iets minder wollig, zoals het voorbeeld van de eerste alinea uit artikel 1 in 1948 liet zien. Dat heeft er ook mee te maken dat de journalist in 1980 minder beschrijvingen geeft en meer informatie/feiten.

Wat wezenlijk is veranderd, is de manier waarop de journalist spreekt over de kroning. Opvallend is allereerst de wisseling van het perspectief door de abstracte journalist. Hij kiest er, zoals uit de analyse kwam, niet meer voor om zichzelf in de tekst te profileren, maar om de gebeurtenis objectief weer te geven. Er is voornamelijk sprake van vertellerstekst. In objectieve bewoordingen maakt de journalist duidelijk dat het volk op een andere wijze naar haar koningin kijkt dan ruim dertig jaar geleden. Dat wordt op het eerste gezicht duidelijk met de titels van de koppen van artikelen 3 en 4: *‘Bij troonsbestijging nieuwe koningin / Rellen overschaduwden inhuldiging / Beatrix: vertrouwen nodig voor ambt’* en *‘Veldslag gaat nog lang door / Politie in moeilijkheden bij straatgevechten’*. Als de lezer niet beter zou weten, zou hij denken dat er sprake is van een revolutie. Niets is minder waar, want de koppen betreffen artikelen over de troonswisseling van Beatrix. De journalist doet in artikel 4 weer een beroep op de voorkennis van zijn lezers. De eerste zin van het artikel vangt als volgt aan: *‘Om elf uur Woensdagavond waren honderd manschappen van de Mobiele Eenheid bezig een veelvoud aan demonstranten in de Amsterdamse binnenstad uit elkaar te slaan.’* Om deze zin te kunnen snappen, moet je wel weten wat er aan de hand is, namelijk dat er op de dag van de troonswisseling demonstraties aan de gang waren. De journalist gaan er vanuit dat de lezer weet waar dit over gaat, hij neemt niet de moeite de omstandigheden uit te leggen. Daaruit kun je opmaken dat de journalist niet eens opkijkt van de situatie. Hoewel het woord *‘Rellen’* en *‘Veldslag’* in 1948 niet eens bestonden, lijken ze in dit artikel opeens gemeengoed.

In 1948 werd de koningin overduidelijk aanbeden, hetgeen alleen al bleek uit artikel 2 waarin een uitgebreide beschrijving werd gegeven van de rijtoer door de Jordaan. De koningin werd met open armen ontvangen. Dat is een groot verschil met de artikelen in 1980 waar Beatrix met een hoop oproer als koningin wordt onthaald. Het is duidelijk dat de verhoudingen zijn veranderd ten opzichte van de kroning in 1948. De journalist vindt dat

vanzelfsprekend, maar dat is het allerminst. Hij gaat niet in op de achtergronden: hoe komt het dat die verhoudingen zijn verschoven? De journalist acht dat de lezer hiermee bekend is.

4.2.2.2 Vormgeving

Opvallend is de forse toename van het aantal pagina's van de krant. Terwijl de krant in 1948 slechts acht pagina's bevatte, telt de krant in 1980 zesentwintig pagina's. De reden van de grote toename van het aantal pagina's heeft, zoals bleek uit de geschiedenis van de kant, onder andere te maken met de toename van de advertenties. Nog steeds zijn er pagina's met enkel advertenties zoals in 1948, maar vaker zijn deze te vinden op pagina's waar ook artikelen worden gepubliceerd (zie figuur 4). Daarnaast is een opvallende verandering in de stijl van *de Volkskrant* dat de krant zijn katholieke ondertitel heeft verloren. Na de ontzuiling werd de krant meer een links blad, dat niet meer in dienst stond van het katholieke geloof.

Nieuw is de toevoeging van de inhoudsopgave op de voorpagina. Het geeft de lezer meer overzicht. Wat ook bijdraagt aan de overzichtelijkheid van de krant is dat de abstracte journalist iets meer dan voorheen gebruik maakt van wit tussen de verschillende kolommen en artikelen. Ook wordt er gebruik gemaakt van kaders, die duidelijker zichtbaar maken welke stukken tekst één artikel vormen. De artikelen zijn vooralsnog – met uitzondering van sport – niet ingedeeld in katernen, tenminste niet expliciet. Ondanks dat er nog geen titel boven wordt gezet, denk aan binnenlands nieuws, buitenlands nieuws of economie, worden door de abstracte journalist al wel de meeste artikelen met hetzelfde thema bij elkaar gezet. De krant in 1948 bestond voor een groot deel uit berichten over de kroning, maar het besteedt in 1980 zeker zoveel aandacht aan ander nieuws. Zo gaat pagina 1, 7 en 15 over de kroning, pagina 2 over economisch nieuws, pagina 4 en 5 over buitenlands nieuws, pagina 9, 11, 17, 19 en 21 over ander binnenlands nieuws dan de kroning en pagina 23 over sport. Bij het economische nieuws zijn ook tabellen met cijfers geplaatst, met bijvoorbeeld informatie over de beurzen. Dat maakt het voor de lezer prettiger om te lezen. Verder is er op het gebied van de vormgeving niet veel veranderd ten opzichte van de krant in 1948. Het aantal en de grootte van de illustraties bijvoorbeeld zijn naar verhouding ongeveer gelijk gebleven. De voorpagina bevat een foto van de balkonscène en een foto van de rellen. Ze passen daarmee goed bij de inhoud van de artikelen en geven een veelzijdig beeld van de kroningsdag. Op het gebied van typografie is ook niet veel veranderd. De belangrijke artikelen bevatten nog steeds meer dan één grote koppen, terwijl de kleine berichten bijna onopvallend ergens op de pagina zijn weggestopt.

4.3.1 Verteller en nieuwsbronnen

4.3.1.1 Teksten

Uit *de Volkskrant* van 2013 zijn vier artikelen geselecteerd die representatief zijn voor deze tijd: een reportage, een column, een voetnoot en commentaar. De reportage *‘Voor de tv voel je die sfeer niet’* (zie figuur 6) wordt uitgebreid geanalyseerd op vertelsoort in bijlage 3. In de onderstaande tabel is weergegeven hoe vaak in het artikel vertellerstekst, personagetekst, tekstinterferentie of een subjectieve journalist voorkomt.

Tabel 3: soort tekst in aantal zinnen per artikel.

	Vertellerstekst	Personagetekst	Tekstinterferentie	Scenische verteller	Panoramische verteller	Aantal zinnen
Artikel 5	17	18 (+3)	6	2	0	43

Uit tabel 3 blijkt dat het aantal zinnen dat in de directe rede staat flink is toegenomen ten opzichte van 1948 en 1980. Er komt veel objectieve vertellerstekst voor, in combinatie met personagetekst en tekstinterferentie. Veel vaker dan voorheen laat de journalist een bron aan het woord komen. Voorbeelden: *‘Jahaa, echte liefde he!’* of *‘Mijn gastgezin zei dat dit een uniek moment is om mee te maken’, aldus Eye.* In het artikel worden zeven verschillende bronnen door de journalist geciteerd. Het is een manier om een goede sfeerimpressie te geven en de lezer emoties te laten lezen van mensen die op de Dam waren tijdens de kroning. Behalve de toename van personagetekst wordt er ook meer gebruik gemaakt van tekstinterferentie ten opzichte van eerdere jaren. Dat heeft te maken met de toename van het aantal directe redes in de artikelen. Vaker wordt geschreven vanuit de visie van het personage. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de volgende zin: *‘Terwijl de eerste treinreizigers richting paleis druppelen, neemt een vrouw met oranje cowboyhoed een foto van de klokkentoren van de Oude Kerk. Alsof ze anders thuis niet zouden geloven dat ze echt al om vijf over zeven in Amsterdam was.’* In die laatste zin is vertellerstekst gemengd met personagetekst. Dit is te zien aan het woordje *‘thuis’*. Zouden de woorden voor de subjectieve journalist zijn gekomen, dan had er iets gestaan als *‘bij haar thuis’*. Blijkbaar moet de vrouw met oranje cowboyhoed een foto van de klokkentoren maken om haar omgeving ervan te overtuigen er werkelijk zo vroeg bij te zijn geweest. Een andere zin waarin tekstinterferentie voorkomt, is de volgende: *‘Erika en Dick Hoogeboom uit Delft zijn blij dat ze toch de trein hebben genomen.’* Het laatste deel van de zin is een combinatie van vertellerstekst en personagetekst, door het

modale bijwoord *'toch'*. Het is Erika of Dick geweest die zegt blij te zijn geweest dat ze tóch hebben gekozen voor de trein en niet bijvoorbeeld de auto. Een ander mooi voorbeeld van tekstinterferentie is een zin, iets verderop in het artikel: *'Het is pas even na half elf, maar voor Erika is Koningsdag nu al geslaagd.'* In deze zin is sprake van een deiktisch woord (*'nu'*) en een modaal bijwoord (*'al'*). Deze woorden komen voor rekening van Erika. Zij is degene die de *'Kroningdag nu al geslaagd'* vindt.

Opvallend is dat de journalist zichzelf minder op de voorgrond zet dan in 1948 en 1980. Toch is er wel een duidelijk voorbeeld waarin hij dat wel doet: *'De vijf oranje koninginnen in hermelijnen mantel en met gouden kroontjes zijn de blikvangers aan het hek.'* Er is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er wordt gebruik gemaakt van particulier woordgebruik door te spreken van *'blikvangers aan het hek'*. De journalist had bijvoorbeeld ook kunnen zeggen dat de vrouwen in mantel er opvallend uit zagen. Toch heeft, net als in 1980 en in iets mindere mate in 1948, de objectieve vertellerstekst nog steeds de overhand, maar door het toegenomen gebruik van personagetekst is de Erzähldistanz wel kleiner dan in de andere twee kranten. Maar meer nog heeft de verkleining van de afstand in 2013 te maken met de invloed van de abstracte journalist, zoals hieronder wordt besproken.

4.3.2 Abstracte journalist

4.3.2.1 Teksten

De abstracte journalist in 2013 maakt meer gebruik van verschillende soorten teksten, dan de abstracte journalist in 1948 en 1980. Toen werd de lezer voornamelijk voorzien van beschrijvingen en feitelijke nieuwsberichten. Tegenwoordig zie je ook reportages, columns, voetnoten, commentaren, recensies, achtergrondartikelen, analyses, interviews en nog veel meer. Zoals uit de cultuurhistorische context naar voren kwam, komen deze nieuwe genres tegemoet aan een behoefte van het publiek aan meer en gevarieerdere vormen van nieuws en informatie. Anders dan in 1948 en 1980 is ook, dat vrijwel alle artikelen worden voorzien van *streamers*. Dat zie je bijvoorbeeld bij de column en het commentaar (figuur 5).

Opvallend aan de artikelen in 2013 is dat ten opzichte van 1948 en 1980 de gemiddelde zinslengte een stuk korter is. Hoewel deze in 1948 gemiddeld nog 20 woorden was, en in 1980 ongeveer 18 woorden per zin, is dat in 2013 nog maar 13 woorden per zin. Kortere zinnen zorgen er wellicht voor dat de aandacht van de lezer beter vast wordt gehouden. Ook is het zoals gezegd het taalgebruik behoorlijk veranderd. Woorden als *'schoon'* voor *'mooi'* of *'moede'* voor *'vermoeid'* zal in de reportage van artikel 5 niet meer

aantreffen. Opvallend aan dit artikel is dat de abstracte auteur ten opzichte van 1980 heeft gekozen om weer op een objectieve wijze te schrijven middels vertellerstekst. Daarnaast kiest hij er ook voor om vaker personages aan het woord te laten. Daarmee verandert hij ook enigszins zijn schrijfperspectief, omdat de journalist daarmee een aantal zinnen opschrijft waarin tekstinterferentie voorkomt. Naast de reportage op pagina 10, zijn ook de column, voetnoot en het commentaar op pagina 2 en 3 representatief voor deze tijd (zie figuur 5). Het zijn toevoegingen bij gebeurtenissen die vaak feitelijk en objectief worden weergegeven in de krant. Ze gaan meestal over de actualiteit.

In de column wordt in deze krant gesproken over de Dag van de Arbeid. Je leest de mening en observaties van één persoon, in dit geval Sheila Sitalsing. Het is opvallend dat in 2013 boven ieder artikel de naam van de betreffende journalist staat, wat in 1948 en 1980 nog niet het geval was. Journalisten krijgen een eigen statuur. Wat betreft de column, die kwam op ergens in de jaren '80 en is te herkennen vanwege het feit dat zij makkelijk leest en de alledaagse zaken op een literaire manier omschrijft. Hoewel een column ook feiten presenteert, wordt dat op een geheel andere wijze gedaan dan een feitelijk nieuwsbericht. Dat komt alleen al doordat de schrijfster zich waant in de rol van de subjectieve journalist op scenisch niveau, en dus niet objectief vertelt. Zij geeft haar visie op het onderwerp. Dat zie je onder andere in het volgende voorbeeld, dat volgt op een beschrijving van hoe Nederland omgaat met de Brusselse begrotingsregels: *'Banen zullen er niet van komen. Wel knallende ruzie.'* Het feit dat Nederland de regels *'een klein beetje aan de laars lapt'* zorgt voor ruzie. Behalve de constatering dat zij haar mening geeft in de column, eindigt Sitalsing haar betoog met particulier taalgebruik (*'knallende ruzie'*). Meer voor de hand zou liggen wanneer zij zou spreken van een onenigheid of meningsverschil. Bovendien is de zin een ellips: een onvolledige zin, in dit geval zonder een persoonsvorm. Door op deze wijze invulling te geven aan haar laatste zin, versterkt ze haar standpunt dat als Nederland op deze manier doorgaat er in ieder geval niets verandert. Overigens staat boven de column niet alleen de naam van deze journaliste groot boven het artikel, tevens staat er een foto bij. Sitalsing wordt een persoonlijkheid, een statuur, voor haar lezers. Het nieuws komt dichterbij hen te staan.

Het persoonlijke karakter zie je ook terug bij het commentaar dat geleverd wordt door Justine Marcella, een royaltykenner. Ook zij krijgt een foto bij haar tekst, al schrijft zij slechts eenmalig voor *de Volkskrant*, aangezien deze in het teken van de kroning staat. Zij mag hier, net als een journalist van *de Volkskrant* doet in het artikel *'Daar sta je dan, als koning, met al die wijze lessen'* op pagina 2 en 3, haar mening geven over de kroning van vandaag. Zo schrijft ze bijvoorbeeld: *'Er waren minder kippenvelmomenten dan verwacht.'* Dit hoeft

natuurlijk niet voor iedereen te gelden, maar blijkbaar wel voor haar. Het verschil met een column, maar ook met de voetnoot, is dat het commentaar enkel een mening is zonder een presentatie van feiten. Het is één lang citaat met een reactie op een gebeurtenis op een ander artikel.

De abstracte journalist kiest er dus voor om verschillende visies weer te geven. De voetnoot van Arnon Grunberg heeft veel weg van een column, alleen dan kleiner. Zijn stuk behoeft geen foto, aangezien iedereen weet wie hij is. De voetnoot is, zoals op de achterkant van zijn bundel met voetnoten staat geschreven, *'nieuws in al zijn diversiteit en absurditeit, becommentarieerd door de scherpste schrijver van Nederland'*. Grunberg schrijft voetnoten bij *'de menselijke komedie'*. Zo schrijft hij in de voetnoot van deze krant over zijn verblijf in het buitenland: *'Er stond een scherm met sfeerbeelden uit Amsterdam. Velen gaven de voorkeur aan het buffet. Na vijf minuten besloot ik mijn journalistieke plicht te verzaken. Terug in mijn hotel las ik een boek van Camus: 'Zo gaf ik mij tegenover deze nacht vol tekens en sterren voor het eerst over aan de tedere onverschilligheid van de wereld,' stond er.'* Grunberg wil een stukje werkelijkheid laten zien dat niet in beeld is gebracht. Hij prikt daarmee door de beeldvorming die een krant zijn lezer vaak probeert op te leggen. Opvallend is bovendien dat Grunberg met zijn voetnoot aan de waan van de dag voorbij gaat. Terwijl men koningsdag viert, leest hij een boek van Camus. Daarmee is het de vraag of Grunberg nog wel binnen de functie valt van de abstracte journalist, aangezien zijn voetnoot volledig los staat van de rest van de krant. De abstracte journalist, de componist van de krant, lijkt geen zeggenschap te hebben over dit stukje tekst dat vast in de krant staat, maar met opzet iets presenteert dat niet in de lijn der verwachtingen ligt.

4.3.2.2 Vormgeving

Het formaat van de krant is van het zogenaamde 'broadsheet' formaat overgegaan op 'tabloid', wat betekent dat de krant de helft kleiner is geworden. De krant bestaat uit zesendertig pagina's, met daarnaast nog een bijlage van twintig pagina's. Dat is een flinke toename vergeleken met de krant in 1948, die uit acht pagina's bestond, en de krant uit 1980, die uit zesentwintig pagina's bestond. De reden voor de toename van het aantal pagina's heeft, zoals gezegd, vooral te maken met de toename van advertenties. De pagina's in 2013 zijn opgedeeld in katernen. Zo heb je buitenlands nieuws, wetenschap, economie, opinie & debat en sport. Buitenlands nieuws was ook al in 1948 en 1980 aanwezig, maar had toen nog geen apart katern. De berichten stonden op de pagina bij het binnenlands nieuws. Opinie was ook al aanwezig, maar in veel mindere mate. Dat de economie een steeds grotere rol ging

spelen werd duidelijk in de krant van 1980. Hoewel het niet expliciet boven de artikelen stond vermeld, werd toen al een pagina besteed aan economisch nieuws. Over de wetenschap werd niet geschreven als apart onderwerp. De bijlage van de krant verschilt per dag. Er wordt geschreven over kunst, media, eten, film, leven, mode, fotografie, theater en televisie. Ze zijn een aanvulling op het dagelijkse nieuws.

De krant toont dat beeld een belangrijkere rol is gaan spelen (zie figuren 5 t/m 8). Illustraties nemen anno 2013 vrijwel net zoveel ruimte in als de tekst. In 1948 en 1980 was te zien dat de abstracte journalist vaak één of twee kleine afbeeldingen op de eerste pagina plaatste, maar in 2013 is dat wel anders: de abstracte journalist in 2013 plaatst een paginagrote foto op de voorkant (zie figuur 7).

Figuur 7: Pagina 1 van *de Volkskrant* (2013).

Door het plaatsen van deze foto op de voorkant geeft de abstracte journalist de werkelijke identiteit van de krant een beetje op, omdat de voorpagina normaal gesproken met veel meer tekst wordt geplaatst. De journalist experimenteert hier met zijn mogelijkheden om te spelen met illustraties. Met deze representatie maakt hij Willem-Alexander tot een postmoderne koning. De koning van deze tijd. Door een dergelijke foto met een glimlachende Willem-Alexander op de voorpagina te plaatsen, gecombineerd met de kop 'Mensenkoning', benadrukt de journalist de positie van de koning in 2013: de koning van het volk. Er wordt

een totaalbeeld van de werkelijkheid geschetst. Zo'n kop was tientallen jaren geleden niet als kop in de krant voorgekomen – het woord bestond toen niet eens – laat staan op de voorkant. Sinds deze term in *de Volkskrant* opdook, wordt hij zelfs genoemd in de Van Dale. Bijzonder aan het woord is dat het een speciaal geval van een paradox is, namelijk een oxymoron. Er worden twee woorden gecombineerd die elkaar in hun letterlijke betekenis tegenspreken. Een koning is namelijk iemand die boven het volk staat, hij heeft een verheven positie ten opzichte van de mensen. Het woord 'Mensenkoning' doet vermoeden dat de koning ook een mens is, en dus tot het volk behoort. Kortom, het is eigenlijk onmogelijk dat iemand een mensenkoning is en tóch weten we allemaal wat de journalist ermee bedoelt.

Een ander voorbeeld waarin zichtbaar is in hoeverre de abstracte journalist in 2013 is veranderd ten opzichte van de journalist in 1948 en 1980, is op de pagina's waar de toespraak van Willem-Alexander is gepubliceerd (zie figuur 8). De manier waarop de toespraak is opgemaakt, toont hoe het woord 'Mensenkoning' op typografisch niveau gestalte kan krijgen in de krant.

Figuur 8: Pagina 6 en 7 van *de Volkskrant* (2013).

In 1948 en 1980 werd de toespraak gepubliceerd, net zoals alle andere artikelen in de krant werden gepubliceerd. Het enige waar de abstracte journalist wat extra aandacht aan heeft besteed, is een extra kader om de toespraak voor de overzichtelijkheid. In 2013 maakt de

abstracte journalist er iets bijzonders van. Hij voorziet bepaalde delen van de toespraak van commentaar rondom de toespraak door middel van tekst en beeld. Hij heeft een soort puzzel gecreëerd. In de commentaren kiest de abstracte auteur ervoor om een subjectieve journalist op te voeren. Een voorbeeld daarvan is de tweede voetnoot. In de toespraak zegt Willem-Alexander: *'In de loop van twee eeuwen is het Nederlandse Koningschap onlosmakelijk verbonden geraakt met de parlementaire democratie.'* De abstracte journalist plaatst daarbij het volgende commentaar: *'Net als in het televisie-interview benadrukt Willem-Alexander zijn democratische gezindheid. Dat is hem geraden ook, want de Nieuwe Kerk zat vol met Kamerleden die zich steeds luider verzetten tegen iedere Koninklijke bemoeienis met de politiek.'* Het commentaar is tevens voorzien van een afbeelding van de televisie-uitzending waarin Willem-Alexander werd geïnterviewd. Meer nog dan zijn eigen visie als journalist op te voeren, voert hij de stem van het volk op. In de verschillende commentaren is de stem van Alexander Pechtold verwoord, alsmede die van SP-kamerlid kamerlid Ronald van Raak, GroenLinks-fractievoorzitter Bram van Oijk en het oranjefonds. In een ander commentaar, als reactie op Willem-Alexanders woorden dat de drang om grenzen te verkennen en liefst te verleggen groot is, staat geschreven: *'Hier openbaart zich de volkse koning, die oog heeft voor de beeldfunctie van wat uitblinkers op allerlei terreinen presenteren. Hij heeft altijd vol bewondering succesvolle sporters ten voorbeeld gesteld aan de Nederlanders'*. Tevens blijkt het volkse uit een ander commentaar, dat wordt gegeven op het feit dat Willem-Alexander Máxima *'zijn vrouw'* noemt in de toespraak: *'Willem-Alexander gebruikt hier niet het afstandelijke 'mijn echtgenote', maar het heel persoonlijke 'mijn vrouw, Máxima'. Beatrix deed dat maandag nog anders: zij had het over 'prins Claus' en 'deze echtgenoot'. Een stijlverschil.'* Hier komt helder naar voren wat de journalist duidelijk heeft willen maken: dat deze koning tot het volk behoort en niet een verheven positie bekleedt. Het is een mens, zoals jij en ik. Het postmoderne tijdsgevoel komt ook hier weer terug. Het idee dat er zoiets als hiërarchieën waren, wordt door de voorkant en deze stilistisch vormgegeven toespraak compleet van de tafel geveegd. Het doel van de journalist met deze commentaren is om de toespraak beter voelbaar te maken bij de lezers. De 'saaie' toespraak gaat zo meer leven.

Tot slot moet hierbij worden opgemerkt dat de typografie per pagina wordt bepaald en niet zoals in 1948 en 1980 per artikel. De abstracte journalist kiest er meestal voor om slechts één artikel op een pagina te publiceren en de typografie daarop aan te passen. In 1948 en 1980 worden zoveel artikelen op één pagina geplaatst, dat de typografie per artikel werd vormgegeven. Dat maakte het geheel onoverzichtelijk. De overzichtelijkheid van de krant in 2013 is mede het gevolg van het feit dat de abstracte journalist meer wit op de pagina laat.

5. Conclusie

In dit onderzoek stond de ontwikkeling van het Nederlandse dagblad *de Volkskrant* centraal. Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een hermeneutische benadering. Daarvoor zijn drie kranten geanalyseerd uit 1948, 1980 en 2013 over de troonswisseling. De analyse werd gedaan aan de hand van een conceptueel model uit de narratologie. Alle veranderingen die de krant heeft ondergaan, zijn op basis daarvan beschreven. De veranderingen bepalen de mate waarin de lezer naar de krant toe wordt getrokken, doordat de krant het geheel met tekst en beeld persoonlijker maakt. De verteller en de nieuwsbronnen bepalen de veranderingen op microniveau. De tekstanalyse richtte zich op het soort tekst, de mate van tekstinterferentie, de aanwezigheid van een subjectieve journalist en tot slot de hoogte van de Erzähldistanz. De abstracte journalist bepaalt de compositie op macroniveau, zowel op het gebied van tekst als beeld. De tekstanalyse met betrekking tot de abstracte journalist richtte zich op de opbouw van het artikel en de voorkennis van de journalist binnen een artikel en bij de beeldanalyse met betrekking tot de abstracte journalist is gekeken naar de stijl, indeling, typografie, illustraties, genres en katernen per pagina.

Eerst zullen in paragraaf 5.1, 5.2 en 5.3 van dit hoofdstuk kort de resultaten per krant worden besproken. Vervolgens wordt in paragraaf 5.4 antwoord gegeven op de onderzoeksvraag, waarbij een koppeling wordt gemaakt met de besproken cultuurhistorische context.

5.1 Representatieve krant 1948

Op het niveau van de verteller was het meest opvallend dat de subjectieve journalist op scenisch niveau een grote rol speelt. De artikelen over de kroning zijn vaak beschrijvingen waarin wordt geprobeerd de sfeer van die dag te schetsen. De lezer kijkt als het ware door de ogen van de journalist naar het spektakel. Dit betekent dat de journalist ter plaatse bij de gebeurtenis is geweest. Naast de scenische vertelwijze, komt de neutrale verteller veel voor in de artikelen. Tekstinterferentie en personagetekst komt nauwelijks voor.

De abstracte journalist komt naar voren doordat hij uitgaat van de voorkennis van zijn lezers. Het zijn uitingen die voor de lezer van nu onbegrijpelijk zijn maar toen vanzelfsprekend waren. Daarnaast presenteert de abstracte journalist zijn reportages op chronologische wijze, waarmee hij aangeeft daadwerkelijk aanwezig te zijn geweest bij de gebeurtenis. Tot slot is het opvallend dat op het niveau van de abstracte journalist tekst (en advertenties) sterk overheersen boven het gebruik van beeldmateriaal. De vormgeving is erg

sober. Er wordt weinig witruimte tussen de teksten gelaten en er zijn weinig afbeeldingen. De abstracte journalist wilde blijkbaar zoveel mogelijk tekst op één pagina plaatsen.

5.2 Representatieve krant 1980

Op het niveau van de verteller is in 1980 vrijwel geen sprake meer van een subjectieve scenische journalist en personagetekst in de artikelen; deze bevatten vooral objectieve vertellerstekst. Een neutrale verteller doet een poging het nieuws op een objectieve wijze weer te geven. In tegenstelling tot de journalist in 1948, die de afstand tussen zichzelf en de personages klein probeerde te houden, is in 1980 de afstand juist heel groot. Alleen op die wijze kan het nieuws ook objectief gebracht worden.

Op het niveau van de abstracte journalist maakt de journalist weer gebruik van zijn voorkennis. De uitingen over de rellen zijn voor een lezer van toen begrijpelijk, maar voor een lezer van nu niet. Opvallend is dat de journalist niet opkijkt van de situatie, terwijl van dergelijk oproer in 1948 in de verste verte geen sprake was. De journalist acht het niet nodig deze veranderde situatie uit te leggen. Daarnaast is het belangrijk om te vermelden dat het aantal pagina's flink is toegenomen van acht naar zesentwintig. Dat zorgde al voor een iets overzichtelijker krant door meer witruimte, maar ook door de omkaderingen. Hoewel er nog geen sprake is van aparte katernen, worden artikelen met hetzelfde onderwerp al wel bij elkaar op de pagina geplaatst. Op het gebied van illustraties en typografie is nog niet veel veranderd.

5.3 Representatieve krant 2013

Hoewel tussen 1948 en 1980 al een aantal kleine veranderingen te zien was, zijn de verschillen ten opzichte van de krant van 2013 nog veel groter. Op het niveau van de verteller is er een flinke toename van personagetekst. Daar hangt mee samen dat in 2013 ook een aantal keer tekstinterferentie voorkomt, wat in de 1948 en 1980 niet het geval was. Niet de visie van de journalist staat voorop, zoals in 1948 het geval was, maar die van de nieuwsbronnen. Naast deze vertelsoorten, bevatten de artikelen ook veel objectieve vertellerstekst.

De grote veranderingen zijn echter te vinden op het niveau van de abstracte journalist. Zo is het formaat van de krant veranderd, zijn het aantal pagina's nogmaals flink toegenomen, zijn er katernen gekomen en tot slot ook een toename van het aantal genres, zoals reportages, columns en commentaren. Illustraties en typografie hebben een belangrijkere rol gekregen. De voorpagina van de krant begint met een paginagrote foto met de kop: 'Mensenkoning'. De

journalist laat op deze manier zien dat de verhouding tussen het volk en het staatshoofd aanzienlijk is gewijzigd. Dat komt ook terug in de manier waarop de abstracte journalist de toespraak van de koning heeft weergegeven. In 2013 doet hij dat met een toevoeging van commentaren, die representaties zijn van uitingen door het volk. Opvallend is overigens dat de vormgeving in 2013 per pagina geschiedt, terwijl dat in 1948 en 1980 per artikel gebeurde.

5.4 Ontwikkeling van de Volkskrant

Nu de analyses van de drie kranten apart zijn samengevat, wordt nogmaals gekeken naar de onderzoeksvraag. Onderhavig onderzoek richtte zich op de ontwikkeling van de dagbladjournalistiek op het gebied van tekst en vormgeving. Daarvoor werd gekeken naar één van Nederlands meest gelezen kwaliteitskranten, namelijk *de Volkskrant*. De onderzoeksvraag die in dit onderzoek centraal stond was:

Welke retorische veranderingen op het gebied van tekst en vormgeving doen zich voor in het Nederlandse dagblad *de Volkskrant* in de periode van 1948 tot 2013, gedemonstreerd aan de hand van drie casussen, en wat is het verband met de cultuurhistorische ontwikkelingen uit die periode?

Op het niveau van de verteller is gebleken dat de journalist in 2013 vaker vertelt vanuit het perspectief van nieuwsbronnen. De subjectiviteit is toe te schrijven aan de burger, terwijl deze in 1948 was toe te schrijven aan de journalist zelf. Dat is te verklaren vanuit het feit dat kranten in die tijd nog gebonden waren aan een zuil. In 2013 worden willekeurig mensen op straat aan het woord gelaten worden, maar dat zou in 1948 nooit gebeurd zijn omdat *de Volkskrant* toen nog in dienst stond van de katholieke zuil. Enkel de visie van de katholiek mag uit de krant naar voren komen, daarom is het een veilige en logische keuze om vanuit het perspectief van de journalist te schrijven. Het gedachtegoed wordt dan op de juiste manier uitgedragen. In 1980 en 2013 is de krant losgekoppeld van het katholieke geloof en mag de journalist schrijven zoals hij of zij wil. In 1980 uit zich dat in een objectieve vertelwijze en in 2013 in een toename van personagetekst en tekstinterferentie. Dat is te koppelen aan de ontwikkelingen die zich voordeden in de jaren tachtig. De behoeftes van de lezer om informatie te verwerven veranderden. Er vond een belangrijke inhoudelijke vernieuwing plaats die zichtbaar werd in de wisseling van het perspectief. Nieuws wordt vanaf dat moment niet meer gebracht aan de hand van de agenda van autoriteiten, maar steeds meer vanuit het perspectief van de burger of het publiek. De burger wordt vaker aan het woord gelaten. Een dergelijke aanpak maakt het nieuws persoonlijker en daardoor beter voelbaar bij de lezers. Dat persoonlijke karakter brengt het nieuws van 2013 dichterbij. Deze resultaten zijn echter

niet heel verrassend, want uit de onderzoeken van Lok (2009) en Vis (2011) bleek ook dat er een toename was van personagetekst.

Een opzienbarende verandering werd gevonden in de manier waarop de abstracte auteur zich in de tekst profileert. In 1948 was het uiterlijk van de krant nog erg onoverzichtelijk en sober opgemaakt, wat te verklaren valt uit het feit dat de krant een vaste groep lezers had uit de katholieke zuilen. Bovendien speelt mee dat de Tweede Wereldoorlog nog maar net achter de rug is en men niet bezig is met vernieuwingen in de krant. In 1980 werden er een aantal veranderingen doorgevoerd. Zo werd onder andere gewerkt aan de overzichtelijkheid door meer wit op de pagina en omkaderingen. Ook doordat de krant artikelen met hetzelfde onderwerp bij elkaar gaat plaatsen, is de krant overzichtelijker geworden. Dat heeft in 2013 geresulteerd in een indeling in katernen. Op het gebied van illustraties waren er niet veel veranderingen ten opzichte van de krant in 1948 en was de krant nog steeds erg sober. Het feit dat de krant wel bezig was met vernieuwen op bepaalde terreinen, is terug te voeren op ontwikkelingen die zich voordeden na de ontzuiling. Mensen waren namelijk niet meer gebonden aan een specifieke krant en dus moesten kranten op zoek naar manieren om lezers naar zich toe te trekken. Dat zorgde langzaamaan voor innovaties op visueel niveau, die in 2013 volledig zijn doorgevoerd. Allereerst veranderde het formaat van de krant van 'broadsheet' naar 'tabloid' en nam het aantal pagina's flink toe (van acht, naar zesentwintig, naar zesenvijftig). Ook het aantal genres nam toe. De stromingen van de *litteraire popart* speelden daarin een belangrijke rol. Zij hadden tot doel om de werkelijkheid te esthetiseren en dat deden zij in een nieuw, populair genre van de column. Niet alleen de column is echter nieuw, ook bevat de krant in 2013 genres als voetnoten en commentaren. De opkomst daarvan kwam tegemoet aan de behoefte van het publiek aan meer en gevarieerdere vormen van nieuws en informatie, met aandacht voor meer persoonlijke berichtgeving. De journalist kreeg daarmee ook een naam en een foto bij het artikel. De meest opvallende veranderingen van *de Volkskrant* van 2013 ten opzichte van 1948 en 1980 zijn echter gelegen in de voorkennis van de journalist, maar nog belangrijker, in de illustraties en de typografie. De grote mate van nivellering, die plaatsvond als gevolg van het einde van de Tweede Wereldoorlog, zorgde ervoor dat de traditionele hiërarchie in tal van cruciale verhoudingen onder druk kwam te staan. Één van die verhoudingen is de koning(in) en de burger. In 1948 bleek dat de koningin in haar positie boven het volk stond. Het volk had ontzag en bewondering voor haar. In 1980 gaat de bewondering over in afkeer. Mensen gingen de straat op en protesteerden tegen het koningshuis. De hiërarchische verhouding was helemaal verdwenen in 2013, waar de journalist spreekt van een '*Mensenkoning*'. De koning is

onderdeel van het volk geworden en staat daar niet boven. Die posities ten opzichte van elkaar worden door de abstracte journalist verbeeld. Dat werd duidelijk met de voorpagina, waar een paginagrote foto op is afgedrukt, en de vormgeving van de toespraak van Willem-Alexander. De commentaren die bij die toespraak zijn geschreven, verwoorden de stem van het volk.² Deze pagina zou een typografische puzzel kunnen worden genoemd. Tot slot moet worden opgemerkt dat de in 2013 de vormgeving per pagina wordt gedaan, terwijl dat in 1948 en 1980 per artikel gebeurde. In die tijd werden ook zo veel mogelijk artikelen op één pagina geplaatst, terwijl in 2013 de voorkeur wordt gegeven aan één artikel per pagina.

Dit alles overziend, kan geconcludeerd worden dat de *Volkskrant* van 2013 retorisch erg veranderd is ten opzichte van ruim zestig jaar geleden. Voorzichtig kan de conclusie worden getrokken dat het nieuws dichterbij de lezer is komen te staan, met name door een toename van het gebruik van een personageperspectief en de veranderde vormgeving van de krant. Illustraties en typografie spelen daarin de belangrijkste rol. Dit betekent dat de *Erzähldistanz* in de *Volkskrant* van 2013 kleiner is, dan in de krant van 1948 en 1980. De lezer en de journalist zijn dichterbij elkaar toe gekomen.

² Dit wordt nader beschreven in een essay (bijlage 4).

6. Discussie

6.1 Reflectie op onderzoek

Dit onderzoek werd gedaan aan de hand van een corpus van drie kranten met berichtgeving over de kroning van Juliana, Beatrix en Willem-Alexander. Allereerst moet worden opgemerkt, dat dit corpus te eenzijdig en te klein is om heel stellige conclusies uit te kunnen trekken. Wat natuurlijk pleit vóór een corpus met alleen maar berichten over de kroning, is dat het om drie vergelijkbare gebeurtenissen gaat. Er is echter niet met zekerheid te zeggen of deze berichtgeving, aangezien het om een uitzonderlijke gebeurtenissen gaat, wel representatief is voor alle andere berichten in die tijd. Het feit dat het onderzoek zich beperkt tot dit thema, maakt dat er niet zomaar gegeneraliseerd kan worden.

Bovendien werd dit onderzoek gedaan vanuit een hermeneutische benaderingswijze. Het interpreteren van teksten stond daarbij centraal. Daar ligt direct het mankement van dit onderzoek: interpretatie is een persoonlijk beredeneerd oordeel. Er is gekozen om van elke krant twee (of meer) representatieve pagina's aan te wijzen en te analyseren. Het is natuurlijk mogelijk dat iemand anders die dit onderzoek had gedaan, voor andere pagina's zou hebben gekozen. Ook moet worden aangemerkt dat van die twee pagina's vervolgens weer twee artikelen zijn geselecteerd om te kijken naar de vertelsoorten. De conclusies die in dit onderzoek zijn getrokken, zijn in veel gevallen dus slechts op basis van die twee teksten.

Hoewel het onderzoek een mooi begin is geweest om te kijken welke ontwikkelingen zich hebben voorgedaan in de krant, zou het mooi zijn als iemand anders het onderzoek voortzet door te kijken in meerdere kranten uit dezelfde en/of andere jaren. Op die manier kan worden getoetst of de bevindingen in dit onderzoek juist waren.

6.2 Vergelijking met onderzoek NRC Handelsblad

Bij een vergelijking blijken er veel overeenkomsten te zijn met het onderzoek naar de ontwikkeling van het *NRC Handelsblad* door Van der Waal (2013).

In 1948 bleek op tekstueel niveau in beide kranten de scenische subjectieve journalist een grote rol te spelen, met daarnaast een grote rol voor de objectieve verteller. Tekstinterferentie en personagetekst komen vrijwel niet voor. Daarnaast kwam de abstracte journalist terug in de voorkennis die hij van zijn lezers verwacht. Voor de lezers uit 1948 zijn de aannames die de journalist doet vanzelfsprekend, terwijl dat voor een lezer van vandaag de

dag niet zo is. Bovendien worden in beide kranten de journalisten niet bij naam genoemd. Op visueel niveau is het allemaal erg onoverzichtelijk en sober.

In 1980 bleek op tekstueel niveau vrijwel alleen vertellerstekst voor te komen in de artikelen. Zoals in 1948 nog wel het geval was, komt in 1980 vrijwel geen scenische subjectieve verteller meer voor. Wat betreft de visuele kenmerken, heeft de krant meer pagina's gekregen – *de Volkskrant* aanzienlijk veel meer pagina's dan het *NRC Handelsblad* – én beginnen beide kranten te werken met katernen. De journalist wordt nog steeds niet bij naam genoemd. Wel is in het *NRC Handelsblad* geconstateerd dat in 1980 meer oog is voor de vormgeving van de krant. Dat is echter niet terug gekomen in het onderzoek naar de ontwikkeling van *de Volkskrant*. Wel wordt in *de Volkskrant* meer wit gebruikt tussen de artikelen, maar het aantal foto's is nog niet toegenomen.

In 2013 bleek op tekstueel niveau in beide kranten een forse toename van het gebruik van personagetekst. Ook is er een toename van tekstinterferentie waarneembaar, welke samenhangt met de toename van personagetekst. De subjectieve journalist komt vrijwel niet voor in de artikelen. De abstracte journalist is in beide kranten een belangrijkere rol gaan spelen in 2013, onder andere doordat er gebruik wordt gemaakt van meer genres. Bovendien heeft de journalist een eigen statuus gekregen in de krant. Op visueel niveau zijn de opvallendste veranderingen in beide kranten de overzichtelijkheid, toename van pagina's, het gebruik van tabloidformaat en het gebruik van foto's.

6.3 Vergelijking met onderzoek studenten Taalbeheersing

De vergelijking met het onderzoek van de studenten van Taalbeheersing kan enkel gemaakt worden op het niveau van de verteller. Uit het onderzoek van Ter Horst (2013), een van de studenten Taalbeheersing, bleek tevens dat personagetekst en tekstinterferentie waren toegenomen tussen 1948 en 2013. Ook bleek uit beiden onderzoeken dat in 1948 in grote mate sprake was van een subjectieve scenische verteller en dat in 1980 en 2013 vertellerstekst de overhand had. De gemiddelde Erzähldistanz bleek in het onderzoek van Ter Horst (2013) het grootst in 1948 en het kleinst in 2013. Ook dat komt overeen met onderhavig onderzoek. Hier moet echter wel een kanttekening bij geplaatst worden.

In het onderzoek van Ter Horst (2013) werden de significante veranderingen, op grond waarvan kon worden geconcludeerd dat er subjectivering was opgetreden, met name tussen 1948 en 1980 gevonden. Dat is anders dan uit dit onderzoek is gebleken. In het onderzoek naar *de Volkskrant*, maar ook naar het *NRC Handelsblad*, werd gevonden dat de subjectivering, ook wel personalisering genoemd, op een veel later tijdstip in de geschiedenis

plaatsvond, namelijk tussen 1980 en 2013. Deze veranderingen werden bovendien toegeschreven aan de rol die de abstracte journalist heeft in de krant.

Voorzichtig kan een conclusie worden getrokken uit de vergelijking tussen deze onderzoeken. Als we kijken naar de veranderingen op microniveau die zijn gesignaleerd door Ter Horst (2013), dan vinden die blijkbaar in een eerder moment in de geschiedenis plaats dan de veranderingen op macroniveau zoals gevonden in dit onderzoek.

6.4 Vervolgonderzoek

Als vervolgonderzoek zou ik willen voorstellen om met de methode uit onderhavig onderzoek te gaan kijken naar de mogelijkheden van het nieuwe online platform dat in september gelanceerd wordt, namelijk *De Correspondent*. Dit online platform heeft als belangrijkste doelstelling ‘om de wereld en het nieuws uit de wereld van meer context te voorzien’. Op dit platform van *De Correspondent* tref je dus geen artikelen of berichten aan over wat gisteren gebeurd is, maar artikelen, interviews, reportages, dossiers columns, links, podcasts of filmpjes die het nieuws in een breder perspectief of een ander daglicht plaatsen.

Het lijkt me interessant om in dit verband te kijken naar zowel de functie van de verteller als die van de abstracte journalist. Voortbouwend op dit onderzoek, maar ook op het onderzoek van de Taalbeheersers, is het interessant om te kijken naar de rol van de verteller in de berichtgeving op de site. Oprichter Rob Wijnberg stelt zelf namelijk in een blog dat journalisten zich niet hoeven te verbergen achter een ‘masker van neutraliteit. [...] Door de verteller uit het verhaal te slopen, en daarmee degene die betrokkenheid op de wereld tot stand kan brengen, creëer je een afstand tussen het publiek en de wereld’. Er kan bijvoorbeeld worden onderzocht hoe groot de *Erzähldistanz* is in artikelen op dit platform in tegenstelling tot artikelen die worden gepubliceerd in kranten. Daarnaast lijkt het mij in het licht van dit scriptieonderzoek ook interessant om te kijken naar de nieuwe mogelijkheden die aan de abstracte journalist worden geboden, degene die het geheel componeert. Internet biedt een scala aan nieuwe journalistieke vormen, zoals Wijnberg zelf aanhaalt: links, podcasts, filmpjes, noem maar op. Beeldredacteur Sterre Sprengers zegt daarover: ‘Maurits was me al voor, toen hij schreef: “Waarom kunnen lezers niet ook horen of zien hoe een geïnterviewde praat?” Inderdaad, waarom niet? Geen papier. Geen ruimtegebrek. Wel geluid en beweging. Daarmee wil ik straks dolgraag experimenteren..’ Er kan vanuit die gedachte worden gekeken naar de verandering en uitbreiding van het medium van het papieren dagblad naar dat van het internet: waar liggen de overeenkomsten en waar liggen de verschillen tussen deze media? We hebben in dit onderzoek al gezien dat de abstracte journalist typografisch gezien veel

kanten op kan. Zo gaf hij een geheel nieuwe draai aan de publicatie van de toespraak van Willem-Alexander. Het is bijvoorbeeld interessant om te kijken hoe zoiets zou zijn aangepakt door een online medium als *De Correspondent*, met ontelbaar meer mogelijkheden. Bijvoorbeeld de optie om in artikelen overal naar toe te linken. Ik haalde in dit onderzoek het voorbeeld aan van de journalist die als commentaar op de toespraak van Willem-Alexander verwees naar het interview met Willem-Alexander en Maxima op televisie. De abstracte journalist op het web kan zijn lezers de mogelijkheid bieden om via een link het interview online te bekijken. Zo zijn er nog veel meer interessante invalshoeken te bedenken om dit nieuwe platform te bestuderen. Het belooft in ieder geval veel goeds.

Literatuurlijst

Bal, M. (1980). *De theorie van vertellen en verhalen. Inleiding in de narratologie*. Muiderberg: Coutinho.

Barnhurst, K.G. & Nerone, J.C. (2001). *The form of news; A history*. New York/London: The Guilford Press.

Broersma, M. (2004). 'Vormgeving tussen woord en beeld. De visuele infrastructuur van Nederlandse dagbladen, 1900-2000'. In: *Tijdschrift voor Mediageschiedenis*. Amsterdam: Boom Tijdschriften.

Horst, M.W. ter (2013). 'De oranjes willen geen franje zijn.' Een analyse van de subjectiviteit in berichtgeving over de troonswisseling in 1948, 1980 en 2013. Bachelorscriptie Communicatie- en Informatiewetenschappen, Universiteit Utrecht, Utrecht.

Lok, A. (2009). Recht van Spreken. Perspectief in veertien journalistieke teksten uit een juridische context uit 1950 en 2002. Masterscriptie journalistiek, Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam.

Piers, C. (2009). Betrokkenheid in Journalistieke Teksten: Een vergelijking tussen artikelen van toen en nu. Masterscriptie journalistiek, Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. [RMO] (2003). *Medialogica. Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Raat, G.F.H. (1985). *De vervalste wereld van W.F. Hermans*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

Ruiter, F. & Smulders, W. (1996). *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

Smulders, W., e.a. (2006). *Werkboek epiek en dramatiek Interne publicatie Afdeling Moderne Letterkunde*. Departement Nederlands, Universiteit Utrecht, Utrecht.

Vis, K. (2011). *Subjectivity in news discourse: A corpus linguistic analysis of informalization*. Proefschrift, Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam.

Waal, M.L. van der (2013). De ontwikkeling van de dagbladjournalistiek. Een hermeneutische benadering van de dagbladjournalistiek bekeken aan de hand van drie casussen uit het *NRC Handelsblad*. Bachelorscriptie Moderne letterkunde, Universiteit Utrecht, Utrecht.

Wijfjes, H. (2004). *Journalistiek in Nederland 1850-2000*. Amsterdam: Boom Lemma Uitgevers.

Overig materiaal

Sprengers, S. (2013). ‘De plaatjes bij de praatjes voorbij’ (blog). Online verschenen op de website van De Correspondent.

Wijnberg, R. (2013). ‘Waarom een verhaal niet zonder verteller kan’ (blog). Online verschenen op de website van De Correspondent.

Website van De Correspondent, namelijk www.decorrespondent.nl.

Bijlage 1: Corpus van artikelen uit 1948.

Artikel 1

De Volkskrant, 1948 (p. 3).

Onvergetelijke tocht van grootste schoonheid.
GOUDEN KOETS bracht Amsterdam tot laaiende Geestdrift.
Politie kon het publiek bijna niet in bedwang houden.
Zon groot stralend licht op feeststoet

(Van onze speciale verslaggever)

AMSTERDAM-CENTRUM, 6 Sept. – (1) Een gouden stoet, stapvoets rijdend, in het licht van een gouden zon, klinkend van het koper van een klaroenen van baretten, van trommels en trompetten van Mariniers- en Jagerskapel, flonkerend in de deining van het dichte kijkerscordon, verblindend door de kleur van uniformen en begeistertend door een Gouden Koets, Nederlands Rijkdom en Geluk omvattend, dat was het wat tienduizenden, langs trottoirs opeengepakt, van balkons en uit vensters naar de schoongespoten straten overhangend en speendringend heel ver in de zijstraten deed ontvlammen tot een waarlijk wild enthousiasme: een groetenhulde, grootser dan wat Amsterdam tot op heden te zien heeft gegeven, een hulde een Vorstin van Oranje waardig.

(2) Was de plechtigheid in de Nieuwe Kerk ongetwijfeld het hoogtepunt van deze dag: meelevend Nederland heeft de tocht met de Gouden Koets tot een tweede hoogtepunt gemaakt, waar ingetogen zwijgen niet nodig was, maar waar men in volle vrijheid “de koning kon leven, wat des konings is”. (3) Op de akelig lege Dam, waar alleen kijkers, die er het gemis van uren slaap voor over hadden gehad, met trots op hun plaatsjes stonden, kwam om tien minuten voor drie een gouden koets voorgereden. (4) Officieren van het korps Rijdende Artillerie, het zwarte laken van hun pak bijna onzichtbaar onder de weelderige gouden uitmonstering uitgedost met hoge zwarte kolbak: officieren van rode en blauwe cavalerie met oranje in sjerp of koorden om het middel, blauw-gepluimd, vormden op hun met zorg opgetuigde paarden een eregarde, beweeglijk wiegend op de zich steeds verzettende voeten van de rijdieren. (5) Voeten, die als met een klap schikachtig tot een fel getrappel kwamen, toen de wacht voor het paleis in strenge gelijkmatigheid het geweer presenteerde en een schok deed varen door het publiek, dat wist dat nu het uur van de houden stoet was aangebroken.

Moederlijke Beatrix

(6) Een wonderschoon uur. (7) Drie kleine prinsjes, die als kinderen, haastig in het rond kijkend, op de koets toelopen. (8) Beatrix ontfermd zich moederlijk over kleine Marijke, die ze in haar armen draagt als de mooiste last van koninkrijk gezin. (9) Dan koningin Juliana, in staatskledij, getooid met de brede sjerp, behorende bij het grootkruis van de Orde van de Nederlandse Leeuw. (10) Als laatste de Prins der Nederlanden in prachtige gala-uniform. (11) De Koningin en de Prins nemen Margriet tussen zich in. (12) Marijke zit tussen Beatrix en Irene, die beiden een knuistje van de kleine omvatten.

(13) Ergens op het Rokin al, klinkt dan de klank van tamboers van de Marine, alles met de enorme herenmuts met gouden zon en granaat op het hoofd, met donkerblauwe uniformjas met rode kraag en manchetten. (14) De tamboers: zij geven het tempo van de stoet aan. (15) En voor het paleis ontrolt zich nu langzaam het geheel van ruiters, gala-berliners en ere-compagnieën. (16) De zon breekt door. (17) Fier, met hoog opgezette borst, tot in de puntjes verzorgd, komen dadelijk achter het ruitergevolg van officieren en Amsterdamse burgers, de Jagers in flonkerende uniformen. (18) Daarachter een compagnie van het regiment Prinses Irene, in het paradekleed, dat naar model van de Engelse politie is gemaakt. (19)

Applaus klatert op voor al deze schoonheid, applaus, dat langs de gehele weg door het publiek wordt overgenomen, maar waarin deelt de correcte compagnie Luchtmacht. (20) In het veldblauw, sober maar stoer. (21) Bij alle compagnieën gaat een vaandelwacht voorop.

Enthousiaste kamerleden

(22) Op het Rokin verdringen Kamerleden elkaar om een plaats, evenals vele andere genodigden voor de Nieuwe Kerk, die zich thans hier hadden opgesteld en niet achterbleven in het enthousiasme van het grote publiek. (23) Het karakteristieke Rokin met vele oude gevels, geeft van boven gezien het beeld van een oud schilderij, zij het dan dat kleuren en goudflonkering met fris, penseel geschilderd zijn.

(24) En waarlijk, er kwam leven in het regiment Grenadiers toen het uur van de drieën eenmaal geslagen had. (25) Zoëven nog strak in de houding, in hun zwart-blauwe, met goud overdekte uniformen, de stoere kleuren geklemd in de houden keelband van de zwarte kolbakken, de anbels blank, schoot het ineens als één man naar vorm in fractie-stipte gelijkheid. (26) De Gouden Koets, sierlijk verend op haar wentelende wielen in stralende zonnebundels. (27) Daarin de wonderlijke glimlachende Koningin, met naast haar de Prins en tussen beiden in een verrukte Margriet. (28) Voorbij ging de gouden droomkoets en oorverdovend galmde het gejuich: “Leve Juliana, leven de Koningin” en zo gaat het verder. (29) Zwarte lakkoetsen van Napoleontische allure, de palfreniers gezeten op scharlakenrode bestroekte kleden...

(30) Op de Vijzelkracht is een erefront gevormd van vijf en zestig dragers van de Militaire Willemsorde. (31) Op tal van punten langs de route heeft de politie moeite het publiek in bedwang te houden. (32) Vanuit een flatgebouw aan de Vijselstraat werden honderden sigaretten naar de op wacht staande soldaten geworpen. (33) Op het Leidseplein volgden toneelspelers en leden van het operagezelschap de stoet van het balkon van de schouwburg af. (34) Op het Leidsebosje staan de elf Infanterievaandels aangetreden en brengt het muziekkorps van het regiment Stoottroepen de pauzerende Koningin een muzikale hulde. (35) Op tal van punten luiden de klokken. (36) Het is feest in Amsterdam, zoals het nog nooit feest is geweest.

Vorstelijke hulde

(37) Beatrix wordt niet moede, haar zusje Marijke omhoog te houden en overweldigend is de indruk van het publiek. (38) Op de brug van de Doelenstraat bij het Muntplein slaan de vorstelijke gasten van onze Koningin de gouden koets gade. (39) Diep buigend dankt koningin Juliana voor de vorstelijke hulde, Neerlands vorstin gebracht.

(40) En terug op de Dam, op de imponerende, maar slechts nog akelig lege Dam, opnieuw het al zo bekend geworden huiselijke tafereel. (41) De Koningin in staatsiegevaad op het balkon. (42) Het Wilhelmina juichende mensen. (43) Pietie, die de dure sleep van Juliana goed legt en de lieve Beatrix, opnieuw sollend met Margriet, die er ook en vooral bij hoort en ook moet zien hoe Nederland juicht en dankbaar is voor zijn nieuwe Koningin. (44) Maar een Koninklijke familie, die niets ziet van alles wat zich op Nieuwezijde Voorburgwal, in Kalverstraat, in stegen en op pleinen afspeelt waar een dichte menigte zich wikkelt in kluwen, waar wit gehemde mannen de trommelen slaan, waar het jubelt en hulde, galmt en klinkt: “Lang leve Juliana, lang leve onze Koningin”. (45) Onvergetelijk.

Analyse

Zin (1) is sprake van een subjectieve journalist, op panoramisch niveau. Er komt in deze zin veel particulier register voor ('stapvoets rijdend', 'gouden zon', etc.).

Zin (2) is vertellerstekst met personagetekst (ingebod citaat).

Zin (3) is vertellerstekst.

Zin (4) en (5) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van een verstoring in de syntaxis en veel gebruik van particulier register ('de akelig lege Dam' of 'de weelderige gouden uitmonstering uitgedost').

Zin (6) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van particulier register ('wonderschoon').

Zin (7) – (12) is vertellerstekst.

Zin (13) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van een deixis ('dan'), modaal bijwoord ('al'), particulier register ('de enorme herenmuts met gouden zon en granaat op het hoofd') en een verstoorde syntaxis.

Zin (14) – (16) is vertellerstekst.

Zin (17) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van deixis ('dadelijk') en particulier register ('Fier, met hoog opgezette borst, tot in de puntjes verzorgd').

Zin (18) is vertellerstekst.

Zin (19) en (20) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van een modaal bijwoord ('al'), particulier register ('klatert' en 'sober maar stoer') en verstoring van syntaxis.

Zin (21) en (22) is vertellerstekst.

Zin (23) – (29) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van deixis, particulier register ('stoere kleuren', 'sierlijk verend op haar wentelende wielen in stralende zonnebundels', etc.) en verstoring van de syntaxis ('En waarlijk').

Zin (30) – (39) is vertellerstekst.

Zin (40) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van particulier register ('akelig lege dam') en verstoring van de syntaxis.

Zin (41) en (42) is vertellerstekst.

Zin (43) – (45) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van deixis en particulier register ('sollend', 'onvergeetlijk', etc.). Bovendien bevat (44) nog personagetekst (ingebod citaat).

Artikel 2

De Volkskrant, 2013 (p. 5).

Duizenden bejubelden koningin Juliana op haar eerste rijtoer door de hoofdstad
Crème kroningscalèche midden in een kleurrijke stoet
Tante Anne sprak met “Juliaan”

(Van onze speciale verslaggevers)

AMSTERDAM, 4 Sept. – (1) Juliana heeft Zaterdagmiddag haar eerste rijtoer door Amsterdam gemaakt als Koningin langs een elf kilometer lang traject, door duizenden en duizenden toegejuicht. (2) De kleurrijke stoet bestond uit een door zes paarden getrokken crèmekleurige kroningscalèche, deinend op grote krulveren, begeleid door een uitgelezen gezelschap ruiters, in de meest fraaie, met veel goud afgezette uniformen: officieren van het Korps Rijdende Artillerie, twintig Amsterdamse burgers in hofrok, met degen en steek, officieren van de cavalerie in rood en lauw en vijf landauers, waarin onder meer gezet waren de grootmeesteres der Koningin, C.B. baronesse Van Tuyll van Serooskerken, de opperceremoniemeester, de grootmeester, particulier secretaris en adjudanten van vorstin en prins Bernhard.

(3) In de calèche, in 1898 door koningin Emma aan de jonge koningin Wilhelmina geschonken, zaten de drie prinsesjes Beatrix, Irene en Margriet tegenover de vader en moeder. (4) De kleine Marijke moest thuisblijven, maar in de armen van mevrouw Penning mocht zij van het balkon af het vertrek van de stoet gadeslaan. (5) De Koningin keek nog herhaaldelijk omhoog, totdat om zeven minuten over vier de stoet het damrak opzwenkte. (6) Overall jubelende menigten, die er niet genoeg van kregen de halzen te rekken voor een wagen vol vreugde en ongedwongen hartelijkheid. (7) De prinsesjes hadden er geweldig plezier in. (8) Ze zwaaiden grappig mee, maar keken toch even angstig toen de honderden paardenvoeten met daverend gebolder over het plankier van de Nieuwesteegbrug donderden – richting Kattenburg.

Elsje; tien jaar

(9) Juist over de brug op het Kattenburgerplein zat de tienjarige Elsje Jansen, een klein meisje met bruine ogen, blond haar, een blauwe jurk, witte kousjes en een oranjestrik in het haar. (10) In haar mollige armpjes hield zij 'n bos van veertig rose anjers. (11) Om haar heen juichten de kinderen van de tien scholen, die de Eilanden tellen. (12) Elsje wachtte kalm tot de crème calèche onder de erepoort was doorgeschooten. (13) Toen klom zij op een met oranjelint versierde kist, maakte een gracieuze buiging en overhandigde het bouquet prachtige bloemen.

(14) “Alstublieft, Koningin.”

(15) Koningin Juliana glimlachte vriendelijk.

(16) “Dan je wel, Elsje.”

In nieuwe pyama's

(17) Tijdens de rit waren er vele aardige en ontroerende ogenblikken. (18) Onvergetelijk blijven de minuren dat de stoet, minder stapvoets rijdend, door de Sarphatistraat ging. (19) Voor het Antonie van Leeuwenhoekhuis wuifden verpleegsters en patiënten de jonge Koningin een welkom toe. (20) Juliana had zoveel te zien. (21) Tweehonderd meter verder schonk zij haar volle aandacht aan enige zieken, die op brancards langs de weg waren opgesteld. (22) Zo werd Juliana door dit beeld gegrepen, dat verpleegsters en patiënten van

het Emmakinderziekenhuis links aan haar aandacht ontsnapt zouden zin, wanneer niet prins Bernhard zijn gemalin attent had gemaakt op het treffende beeld.

(23) De volledige verpleegstersstaf van 't ziekenhuis stond voor het gebouw met de patientjes op de arm. (24) Voor alle ramen stonden de kleintjes in hun beste pyamas en getooid met oranje, zij allen waren meer dan dankbaar, dat koningin Juliana zich in haar calèche omwendde en de gehele groep omvatte met een blik van warme genegenheid. (25) Toen in galop verder.

(26) Klokkengalm verwelkomde de stoet op het Leidseplein, waar de toesnellende Olympische ploeg in blauwe uniformjasjes, op weg naar het Stadion, zich nog juist op tijd tussen de menigte kon wringen. (27) Boven op het dak van een KLM-huis de hoogerwaarde en zeereerwaarde heren van de Wereldraad der Kerken. (28) Op het balkon van de Schouwburg een groot artiesten-gezelschap, dat in deze dagen vaker op de toeschouwertribune figureert dan tussen de coulissen op het toneel.

Als vanouds

(29) En in de Jordaan was het als in vroegere glorie-dagen. (30) Behalve dan het uitspannen van de paarden in de Willemsstraat, hoewel daar binnenskamers wel over gesproken is. (31) Maar de politie had bedenkelijk het hoofd geschud en ten slotte was er ook nog tante "Anne" 87 jaar geleden in diezelfde Willemsstraat geboren en er nog altijd best op haar plaats. (32) Al lang te voren was het afgesproken, dat zij de bloemen moest aanbieden. (33) En zo geschiedde het. (34) Een halfuurtje voor het grote ogenblik kreeg zij een ere-plaatsje tussen de oranje-gestrikte en druk vlaggende kinderen van de katholieke en christelijke kleuterscholen, die met de nonnetjes en de juffrouwen braaf voor de laatste maal alle mooie lang ingestudeerde liedjes aan het repeteren waren.

(35) En toen kwam eindelijk in de verte de stoet in zicht. (36) Op de stampvolle trottoirs rekten de Jordaners zich de halzen. (37) De kinderen slikten zenuwachtig. (38) Opeens vergeten waren de schoolliedjes. (39) "Oranje boven, oranje boven". (40) Dat was het enige wat er in de consternatie uitkwam. (41) De kleine Leo Cohen, die namens de jongens anders mocht geven, gaf met al zijn vier jaren het naast hem zitten meisje een por: "Afblijve – ik ben vandaag de bollebof."

(42) De stoet stopte. (43) Het bleek "Oranje boven, oranje boven" en de nonnetjes en de juffrouwen waren er verlegen mee. (44) Maar koningin Juliana ook. (45) Want naast haar, waar de groten stonden dicht opeengepakt, golfde steeds dringender, de roep: "Leve de Koningin." (46) Wat "tante Anne" tenslotte gezegd heeft, weet alleen de Koningin. (47) Niet omdat ze zo verlegen was, maar omdat de goede oude Jordaanse, zoals het hoorde met jak en in 't baal, vond, dat dit een zaak was tussen haar en "Juliaan", naar wie zij zich vertrouwelijk overbood en zei wat ze op de lever had. (48) En "Juliaan" lachte en gaf haar de hand. (49) En de prinsesjes lachten en ook prins Bernhard had schik. (50) De paarden steigerden. (51) Dan knalden de zwepen en de stoet ging verder. (52) Het waren maar vijf of zes minuten. (53) Maar het waren vijf of zes minuten, dat het hart open ging van het volk uit het hart van Amsterdam.

Te vroeg thuis

(54) Op de Dam: in geforceerd tempo was nog juist op tijd de marinewacht op post gezet. (55) Donkere wolken pakten dreigend samen en ze deden de Koninklijke stoer welhaast een kwartier vroeger op de Dam verschijnen dan afspraak was. (56) Sneu voor de marinekapel, die te laat kwam. (57) Maar het enthousiasme van de wachtenden kende geen grenzen. (58) De koningin: een beeld van liefalligheid – de prins in gala-uniform van vice-admiraal, een sprookjesprins, en drie schattige meiskes. (59) Wie zou ze niet gul hebben willen toezingen?

(60) Eerst bij het uitstappen, later op het balkon en toen weer op het balkon, nadat het publiek met krachtige Wilhelmus-zang en spreekkoren er om gesmeekt had, ovatie op ovatie.
(61) Om kwart over vijf sloot prins Bernhard na een laatste armzwaai, zelf de balkondeuren.
(62) Vlak daarop receptie in 't palies. (63) Gezanten van alle delen der wereld: van China en Amerika, van Parijs en Rome... (64) Nederland heeft een bladzijde in zijn geschiedenisboek omgeslagen. (65) De eerste regel klonk goed van toon en was vol beloften...

Analyse

Zin (1) is vertellerstekst.

Zin (2) is sprake van een subjectieve journalist, op panoramisch niveau. Er komt in deze zin veel particulier register voor ('deinend op grote krulveren', 'een uitgelezen gezelschap ruiters', 'met degen en steek', etc.).

Zin (3) – (7) is vertellerstekst.

Zin (8) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van modale bijwoorden ('toch' en 'even') en particulier register ('zwaaiden grappig mee', 'keken toch even angstig' en 'daverend gebolder').

Zin (9) – (12) is vertellerstekst.

Zin (13) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van particulier register ('gracieuze buiging') en een verstoring van de syntaxis.

Zin (14) is personagetekst.

Zin (15) is vertellerstekst.

Zin (16) is personagetekst.

Zin (17) en (18) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van particulier register ('vele aardige en ontroerende ogenblikken', 'onvergetelijk' en 'stapvoets rijdend') en verstoring van de syntaxis in beide zinnen.

Zin (19) – (21) is vertellertekst.

Zin (22) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van een modaal werkwoord ('zouden') en particulier register ('gemalin').

Zin (23) en (24) is vertellerstekst.

Zin (25) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van een verstoring van de syntaxis.

Zin (26) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van een modaal werkwoord ('kon') en particulier register ('klokkengalm', 'toesnellende').

Zin (27) – (30) is vertellerstekst.

Zin (31) – (38) is sprake van een subjectieve journalist. , op scenisch niveau Bijna alle zinnen zijn syntactisch onjuist.

Zin (39) is sprake van personagetekst.

Zin (40) is sprake van vertellerstekst.

Zin (41) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van particulier taalregister ('met al zijn vier jaren').

Zin (42) is vertellerstekst.

Zin (43) – (52) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Ook hier is weer sprake van zinnen die syntactisch onjuist zijn.

Zin (53) is vertellerstekst.

Zin (54) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van een verstoring van de syntaxis.

Zin (55) is vertellerstekst.

Zin (56) is sprake van een subjectieve journalist, op panoramisch niveau. Er is sprake van particulier register ('donkere wolken pakten dreigend samen').

Zin (57) – (60) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is onder andere sprake van een conatieve zin (vraag), particulier register ('meiskes', 'sprookjesprins') en verstoring van de syntaxis.

Zin (61) – (64) is vertellerstekst.

Zin (65) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau.

Bijlage 2: Corpus van artikelen uit 1980.

Artikel 3

De Volkskrant, 1980 (p. 1 en 7).

Bij troonsbestijging nieuwe koningin.
Rellen overschaduwden inhuldiging.
Beatrix: vertrouwen nodig voor ambt.

Van onze verslaggevers

AMSTERDAM – (1) Terwijl koningin Beatrix en prins Claus met hun gasten zich woensdagavond laat inscheepten om vanaf het water het sluitende vuurwerk op de inhuldigingsdag mee te maken was de Mobiele Eenheid op verschillende plaatsen in de Amsterdamse binnenstad nog druk bezig rellen te bestrijden.

(2) Het was het slot van een dag waarop de inhuldiging van koningin Beatrix zelf in alle rust verliep, maar buiten werd het officiële gebeuren gemarkeerd door zware vechtpartijen, vele gewonden en vernielingen. (3) In haar toespraak na de inhuldiging vroeg Beatrix om steun en vertrouwen bij de uitoefening van haar taak. (4) Zij zei de erfelijkheid van het koningschap – de kern van de monarchie – niet te beschouwen als een vanzelfsprekendheid voor leiderschap.

(5) Officiële cijfers over gewonden bij de vele rellen in de Amsterdamse binnenstad – zowel aan de zijde van de politie als aan de kant van de demonstranten – waren toen op nog geen stukken na te geven. (6) Toch voerde een eerste inventarisatie woensdagavond laat een totaal van tenminste 400 gewonden op.

(7) In verschillende Amsterdamse ziekenhuizen werden in de loop van de dag zeker negentig politiemannen behandeld en moesten er zeker twintig ernstig tot zwaar gewond worden opgenomen. (8) In de rest van het land werden toen de laatste kraakacties afgerond. (9) Ook bij deze landelijke kraakacties vielen verschillende gewonden – in dit geval hoofdzakelijk aan de kant van de krakers. (10) Alleen al in Amsterdam moet de materiële schade als gevolg van de rellen in de vele miljoenen guldens lopen. (11) Minister Wiegel (Binnenlandse Zaken) prees de Amsterdamse politie gisteravond. (12) Het optreden was juist geweest, zei hij. (13) Hoewel er geen exacte cijfers over bekend gemaakt zijn, moeten er zeker vijfduizend politiemannen in Amsterdam alleen al tijdens de rellen zijn ingezet. (14) Nog gisteravond kwamen er versterkingen uit onder andere Dordrecht, Utrecht en Rotterdam. (15) Daarnaast was er ook assistentie van de marechaussee.

(16) Over het aantal arrestaties kon de Amsterdamse politie slechts schattingen geven. (17) Die voorlopige schattingen kwamen uit op 36 arrestanten, maar het zag er gisteravond laat naar uit, dat dit getal snel zou groeien, wanneer de mobiele eenheid greep zou krijgen op rellen in de Vijzelstraat, op het Rembrandtplein en Koningsplein. (18) De politie kreeg ook nog te maken met plunderingen, in vooral de Kalverstraat.

Analyse

Zin (1) – (9) is vertellerstekst.

Zin (10) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van een modaal bijwoord ('al'), modaal werkwoord ('moet') en een verstoring van de syntaxis.

Zin (11) is vertellerstekst.

Zin (12) is personagetekst met vertellerstekst. Hoewel er geen aanhalingstekens staan, kan dit wel worden gezien als personagetekst.

Zin (13) – (18) is vertellerstekst.

Artikel 4

De Volkskrant, 1980 (p. 1).

Veldslag gaat nog lang door
Politie in moeilijkheden bij straatgevechten

AMSTERDAM – (1) Om elf uur Woensdagavond waren honderden manschappen van de Mobiele Eenheid bezig een veelvoud aan demonstranten in de Amsterdamse binnenstad uit elkaar te slaan. (2) Dat speelde zich hoofdzakelijk af rond het Koningsplein en het Rembrandtplein. (3) In het duister deden zich herhaaldelijk keiensregens voor, waarbij evenals 's middags gewonden vielen aan de kant van de politie, maar ook onder de actievoerders.

(4) De M.E. had 's avonds de duidelijke bedoeling de actievoerders zover mogelijk van 't IJ vandaan te houden. (5) Daar deed zich het Koninginne-vuurwerk voor.

(6) Evenals 's middags om twee uur informeerde de politiecentrale 's avonds tegen elf uur bij de ME op het Koningsplein of men naast traangas ook karabijnen aan boord had. (7) Wat die vraag precies inhield werd op dat ogenblik niet duidelijk.

(8) “We redden het niet met traangas en andere maatregelen”, klinkt het woensdag om 14:06 uur door de politieradio. (9) “We hebben gesuggereerd karabijnen in te zetten”. (10) Om 14.59 uur meldt een companies-commandant van de Mobiele Eenheid aan het hoofdbureau: “We hebben nog twee halve pelotons over. (11) De rest is uitgeschakeld door schade en gewonden”. (12) “Ze zijn de Spuistraat al voorbij, dus u zult andere middelen moeten aanwenden”. (13) De politiecentrale alarmerend: “Ze zijn de Spuistraat al voorbij, dus u zult andere middelen moeten aanwenden”.

(14) In de Nieuwe kerk roept de ceremoniemeester: “De koningin:”. (15) De Mobiele Eenheid door de politieradio: “Als we het spul willen tegenhouden in de steegjes dan moeten we snel zijn”. (16) Even later: “Ik heb drie gewonden aan boord. De commandowagen is niet meer bruikbaar”. (17) Het is 16:23 uur als de GGD wordt opgeroepen voor gewonde politieman nummer zoveel op het Rokin, gevolgd door de zoveelste oproep om traangas. (18) Op dat moment zingt de Maastrichter Staar in de Nieuwe Kerk “Wat de toekomst bringe moge”.

(19) Bericht van het slagveld. (20) “Zinloos en ongeoorloofd optreden van de Mobiele Eenheid”, telegrafeert het wijkopbouworgaan Oud-West Amsterdam boos naar burgemeester Polak. (21) Dat is 's morgens, als een kraakactie op de hoek van de Bilderdijkstraat en de Kinkerstraat leidt tot de eerste, felle charges.

(22) De ongeregelheden woeden nog voort als de Haagse burgemeester Schols, gast bij de kroningsplechtigheid, een ANP-verslaggever 's middags meedeelt dat er sprake is van “een nodeloze vlek op een dag van grote symbolische betekenis”.

(23) Tienduizenden belangstellenden hadden zich op de Dam verzameld toen daar even na elf uur de eerste rookbom ontplofte. (24) De dader werd meteen door zes agenten afgevoerd. (25) Wolken van oranje snippers dwarrelden over de Dam terwijl de balkondeuren van het paleis werden geopend en Beatrix, Claus, Bernhard en Juliana naar buiten kwamen. (26) “Geen ander streven heb ik, dan mij in te zetten voor u en voor ons gehele volk en het land te dienen”, zei de nieuwe koningin in haar korte toespraak op het balkon: “Leve Nederland”.

[...]

Analyse

Zin (1) en (2) is vertellerstekst.

Zin (3) is sprake van een subjectieve journalist, op panoramisch niveau. Er is sprake van particulier register ('duister' en 'keienregens').

Zin (4) – (7) is vertellerstekst.

Zin (8) en (9) is personagetekst.

Zin (10) is vertellerstekst.

Zin (11) – (16) is personagetekst.

Zin (17) – (24) is vertellerstekst. Zin (18) en (22) bevatten een ingebed citaat.

Zin (25) is sprake van een subjectieve journalist, op panoramisch niveau. Er is sprake van particulier register ('Wolken van oranje snippers dwarrelden over de Dam').

Zin (26) is personagetekst.

Bijlage 3: Corpus van artikelen uit 2013.

Artikel 5

De Volkskrant, 2013 (p. 10).

'Voor de tv voel je die sfeer niet'

Reportage - Oranjefans op de Dam

De Dam liep niet zo snel vol als was verwacht, maar uiteindelijk bekeken 25.000 mensen de balkonscène live. Zelfs vanuit Indonesië waren ze gekomen voor 'de koning van het water'.

Van onze verslaggeefster
Anneke Stoffelen

(1) De vijf oranje koninginnen in hermelijnen mantel en met gouden kroontjes zijn de blikvangers aan het hek. (2) Martine Bouma en Ine de Boer laten de inhoud van hun boodschappentas zien. (3) Oranje koeken, oranjebitter ('wil je een slok?') en een boekje 365 Sex Tips'. (4) 'Cadeautje voor onze homovrienden met wie we altijd feestten op de Zeedijk', giebelen ze. (5) Om vijf uur vanochtend heeft de echtgenoot van Martine de vijf carnavaleske vriendinnen uit Roelofarendsveen afgezet op de Dam. (6) 'Jahaa, echte liefde he!' (7) De dames gieren het uit.

(8) Even verderop in de oranje massa leest een man met bril in de thriller Onbekende vijanden. (9) Een meisje verkoopt voor 50 cent prinsessencakejes, 'zonder koemelk'. (10) En zo heeft ieder zijn eigen manier om de uren in aanloop naar de balkonscène te doden.

(11) Trude Haasnoot (18) uit Katwijk ligt met haar twee zussen op de stenen. (12) 'We waren er al om half één vannacht. (13) Als je er toch bij wilt zijn, moet je wel op een plek staan waar je wat kan zien, anders hoeft je ook niet te komen.'

(14) Tegen de verwachting in stroomt de Dam in de vroege ochtend maar langzaam vol. (15) Terwijl de eerste treinreizigers richting paleis druppelen, neemt een vrouw met oranje cowboyhoed een foto van de klokkentoren van de Oude Kerk. (16) Alsof ze anders thuis niet zouden geloven dat ze echt al om vijf over zeven in Amsterdam was.

(17) Twee uur later is de Dam half gevuld. (18) Opvallend veel Aziaten laten zich in oranje uitdossing zien. (19) Zoals de vier 16-jarige Thaise meisjes Deer, Eye, Sandy en Pepé. (20) Ze zijn sinds zeven maanden hier voor een uitwisselingsproject op de havo en kunnen al 'ain klain bietje' Nederlands. (21) 'Mijn gastgezin zei dat dit een uniek moment is om mee te maken', aldus Eye. (22) 'In Thailand vierden we op 5 december ook zo'n soort feest. (23) Maar dan is alles geel.'

(24) Erna Panduwinata (63) is zelfs speciaal uit Indonesië overgevlogen om de inhuldigingsdag in Amsterdam te beleven met haar zusje, die in Duivendrecht woont. (25) 'Onze opa is Nederlands. (26) Ik voel echt een band met jullie koningshuis.' (27) Panduwinata heeft voor de gelegenheid een chique zijdeachtige oranje blouse aangetrokken. (28) Haar oude moeder staat verderop met een oranje hoofddoek om. (29) De familie hoopt dat met de kroning van Willem-Alexander de banden tussen Nederland en Indonesië zullen worden aangehaald. (30) 'Hij is de koning van het water. (31) Dat is belangrijk voor ons, daar kunnen wij nog veel van leren. (32) Schoon drinkwater is op veel plekken in Indonesië een probleem.'

(33) Pas even na tien is de Dam met 25 duizend mensen echt vol. (34) Erika en Dick Hoogetboom uit Delft zijn blij dat ze toch de trein hebben genomen. (35) Erika: 'Mijn collega's zeiden: je bent gek als je daar gaat staan in die drukte. (36) Maar thuis voor de tv voel je niet de sfeer die je hier voelt.' (37) Als op de videoschermen te zien is hoe eerst Beatrix en daarna

Willem-Alexander de Akte van Abdicatie ondertekenen en vervolgens de klokken van het paleis over het plein echoën, stromen de tranen onder de zwarte zonnebril van Erika vandaan.

(38) Even later verschijnen Beatrix, Willem-Alexander, Máxima en de drie prinsesjes op het balkon. (39) Gejoel, camera's gaan de lucht in. (40) Erika - amper 1,50 meter lang - ziet niks. (41) Maar dan tilt echtgenoot Dick haar de lucht in. (42) 'Wat mooi, wat mooi', verzucht ze. (43) Het is pas even na half elf, maar voor Erika is Koningsdag nu al geslaagd.

Analyse

Zin (1) is sprake van een subjectieve journalist, op scenisch niveau. Er is sprake van particulier register ('blikvangers').

Zin (2) is vertellerstekst.

Zin (3) bevat vertellerstekst met een ingebed citaat.

Zin (4) is personagetekst.

Zin (5) is vertellerstekst.

Zin (6) is personagetekst.

Zin (7) en (8) is vertellerstekst.

Zin (9) bevat vertellerstekst met een ingebed citaat.

Zin (10) en (11) is vertellerstekst.

Zin (12) en (13) is personagetekst.

Zin (14) en (15) is vertellerstekst.

Zin (16) is sprake van tekstinterferentie. Er is sprake van modale bijwoorden ('echt' en 'al'), een verstoring van de syntaxis en het woordje 'thuis'.

Zin (17) – (20) is vertellerstekst.

Zin (21) – (23) is personagetekst.

Zin (24) is vertellerstekst.

Zin (25) en (26) is personagetekst.

Zin (27) – (29) is vertellerstekst.

Zin (30) – (32) is personagetekst.

Zin (33) is vertellerstekst.

Zin (34) is sprake van tekstinterferentie. Er is sprake van een modaal bijwoord ('toch').

Zin (35) en (36) is personagetekst.

Zin (37) is sprake van een subjectieve journalist. Er is sprake van particulier register ('echoën' en 'stromen de tranen').

Zin (38) is vertellerstekst.

Zin (39) – (41) is sprake van tekstinterferentie. Er is sprake van een verstoring van de syntaxis in zin (39) en (41). Bovendien bevat (39) particulier register. Zin (40) is tekstinterferentie door de zin ervoor en erna.

Zin (42) is sprake van personagetekst.

Zin (43) is sprake van tekstinterferentie. Er is sprake van deixis ('nu') en een modaal bijwoord ('al').

Artikel 6

De Volkskrant, 2013 (p. 2).

Column

Sheila Sitalsing

Werk, werk, werk

Op de Dag van de Arbeid telt de eurozone 19,2 miljoen werklozen: ruim 12 procent van de beroepsbevolking. 1 mei is de dag waarop de klasse die niet bij geboorte al is verzekerd van een mooie betrekking voor het leven herdenkt dat de 8-urige werkdag en andere arbeidsrechten ooit zijn veroverd op de boven hen gestelden – in het rijke deel van de wereld althans: in Bengaalse kledingateliers en Chinese iPadfabrieken hanteren ze een heel andere definitie van het begrip arbeidsrechten.

Dit jaar is 1 mei ook de dag waarop een recordaantal mensen in de eurozone baanloos thuis zit, zo maakte het statistiekbureau Eurostat gistermiddag bekend, ergens tussen abdicatie en bootvaart in. In het kielzog van de eurocrisis gaat de arbeidsmarkt onderuit.

In Griekenland zit meer dan een kwart van de bevolking zonder werk; van de Griekse jongeren is meer dan de helft werkzoekend. Spanje kent soortgelijke crisiscijfers. Overal gaat het hard: in Frankrijk, in Nederland, op Cyprus, waar na de grote schoonmaak het werkloosheidspercentage is opgelopen tot 14,2 procent. Er zin om mindere kwesties revoluties uitgebroken.

Aan Laszio Andor, eurocommissaris voor Werkgelegenheid, de taak om elke keer bij nieuwe werkloosheidsrecords bewogen commentaar te geven ('een tragedie'), want meer kan een eurocommissaris voor Werkgelegenheid niet doen. Vervolgens maant hij doorgaan de lidstaten om 'iets' te doen.

Hoe dat 'iets' doen zich verhoudt tot de 3-procentdwingelandij zegt Andor er nooit bij. Hij weet ook wel dat een wanhopende regering die de snelste weg naar de 3 procent moet zien te vinden, teruggrijpt op hogere lasten – een daad die zich buitengewoon slecht verhoudt tot 'iets' doen dat banen helpt scheppen.

Alleen Duitsland blijft floreren. Met zijn triple-A, zijn stabiele werkloosheid van rond de 5 procent. In grote delen van Europa is Angela Merkel de vrouw die men haten moet. 'Egoïstisch' noemt de Franse Parti Socialiste van François Hollande haar houding. Merkel duwt vervolgens de Franse socialisten Europa beleid van zuinigheid met vlijt door de strot, encannilleert zich tegenwoordig met de Britten die Europa zien als een menu waaruit ze enkel de lekkerste dingen mogen selecteren en denkt daarbij 'aan niet anders dan de spaarcenten van Duitsers, de Duitse handelsbalans en haar electorale toekomst'.

Daar sta je dan, met je lange geschiedenis van Frans-Duitse vriendschap als moto achter de Europese eenwording, van hand-in-hand staan bij de herdenking van oorlogsslachtoffers, van elkaar dingen gunnen: een gemeenschappelijke munt en een verenigd Duitsland. *Kaputt*, door een hoogoplopend conflict over bezuinigingen.

Ook Spanje heeft genoeg van wat 'Duitse strengheid' is gaan heten, en heeft aangekondigd dat het de begrotingsregels voorlopig opschort. Maandag volgde de nieuwe Italiaanse premier Enrico Letta met de opmerking dat hij het heeft gehad met bezuinigingen. 'Italië is stervende, door bezuinigingen.

En ook al doet Jeroen Dijsselbloem verwoede pogingen te verbloemen dat Nederland de Brusselse begrotingsregels een heel klein beetje aan de laars lapt, de halve internationale

pers heeft het de afgelopen dagen al in grote letters genoteerd: ook de Hollanders doen een Hollandetje.

Banen zullen er niet van komen. Wel knallende ruzie.

Angela Merkel is de vrouw die men haten moet

Artikel 7

De Volkskrant, 2013 (p. 2).

Voetnoot Onverschilligheid

Voor de Nederlandse gemeenschap in Buenos Aires was er ter ere van de inhuldiging een ontbijt georganiseerd.

In de taxi hoorde ik de Nederlandse ambassadeur op de radio spreken. Hij sprak op zo'n manier Spaans dat ook Nederlanders die geen Spaans spreken hem konden verstaan.

Het ontbijt vond plaats in een hippodroom. Jockeys zaten op hun paard en keken lichtelijk geamuseerd naar de Nederlanders.

Bij de ingang ontvingen we een klein houten sinaasappeltje met kroontje eraan.

De melancholie van de expat: weggegaan zonder ooit te zijn aangekomen.

Er stond een scherm met sfeerbeelden uit Amsterdam. Velen gaven de voorkeur aan het buffet.

Na vijf minuten besloot ik mijn journalistieke plicht te verzaken.

Terug in mijn hotel las ik een boek van Camus. 'Zo gaf ik mij tegenover deze nacht vol tekens en sterren voor het eerst over aan de tedere onverschilligheid van de wereld,' stond er.

Arnon Grunberg

Artikel 8

De Volkskrant, 2013 (p. 3).

Mijn kroningsdag
Royaltykenner

Justine Marcella hoofdredacteur glossy *Vorsten Royale*, was in de Nieuwe Kerk.

‘Het ene moment voelde het alsof ik in een gekostumeerd drama zat, het andere moment was ik heel trots op onze constitutionele monarchie waarin ook plaats is voor eed0weigeraards. Er waren minder kippenvelmomenten dan verwacht. De afgelopen dagen heb ik met tissues op de bank alle terugblikken bekeken, maar die had ik nu niet nodig. Wel vond ik Amalia vertederend. Hoe zij knikte toen ze voor het eerst Prinses van Oranje werd genoemd, precies Beatrix! Ik had maar wat graag bij het lesje staatsrechtelijk protocol willen zitten dat Beatrix haar kleindochter waarschijnlijk heeft gegeven. Het had allemaal ook wat onwerkelijks. Loop je daar in je middagjaponnetje over het braaksel van nacht gasten heen te stappen. Dan denk je: oh ja, voor anderen is het een heel ander soort feestdag. Inmiddels zit ik weer in All Stars en spijkerbroek op de redactie. Om half 1 vannacht is de deadline voor ons bewaarnummer.’

‘Hoe Amalia knikte, precies Beatrix’

Bijlage 4: Essay

Van koning, naar anti-koning, naar mensenkoning

De titel van dit essay verraaft deels de essentie van het stuk: de hiërarchische verhouding tussen het volk en het staatshoofd is veranderd in de loop der jaren. Geen koning(in) meer waar men tegenop kijkt, waar men gezag voor heeft. Niet meer iemand die men op een voetstuk plaatst, omdat hij of zij de hoogste positie van het land bekleedt. Nee, die koning is nu één van ons, van het volk, jawel: een mensenkoning.

Uit onderhavig onderzoek is gebleken dat in 1948 men bewondering en respect had voor het staatshoofd. Het volk lag aan haar voeten, men was euforisch over haar komst. Kijken we ruim dertig jaar later, dan zien we een verschuiving in het gezag van het volk tegenover haar koningin. Zij werd in 1980 onthaald met rellen en protesten. Het was een veldslag, een revolutie zo leek het. Afgelopen jaar tijdens de troonswisseling van Willem-Alexander zien we dat de spanningen zijn verdwenen, maar dat de hiërarchische positie niet is wedergekeerd. Ergens tussen deze twee uitersten is de positie van het staatshoofd blijven hangen, hij is één met het volk geworden: een mensenkoning.

De journalisten uit de verschillende jaren representeerden de positie van de koning(in) ten opzichte van het volk beduidend anders. In 1948 deed de journalist dat door zichzelf aan het woord te laten. Hij beschreef de uitbundige menigte vanuit zijn visie. Er werd opgekeken tegen de monarch. In 1980 werd de subjectieve vertelwijze geruild voor een objectieve. De journalist beschreef op neutrale wijze over de veldslagen. En tot slot het jaar 2013, waarin de journalist niet zichzelf naar voren haalt, maar ook niet objectief vertelt. De verhouding tussen het volk en het staatshoofd wordt op papier precies zo gerepresenteerd zoals die is: door het volk te laten spreken.

Zoals we hebben gezien maakt de journalist in 2013 gebruik van een bijzondere typografie door de toespraak van Willem-Alexander de presenteren aan de hand van een soort puzzel. In de toespraak staan verwijzingen naar verschillende tekstdelen en afbeeldingen die een aanvulling geven op zijn rede. Twee journalisten leveren commentaar en verbeelden daarin de visie van het gehele volk. Het volk wordt aan het woord gelaten. De toespraak in 2013 toont op die manier precies de verhouding tussen het volk en zijn koning, net zoals dat in 1948 het geval was (hiërarchisch, subjectief geschreven) en in 1980 het geval was (afstandelijk, objectief geschreven).

De nivellering die in de beschrijving van de cultuurhistorische context werd beschreven, komt hier zichtbaar terug. Hiërarchische verhoudingen staan op losse schroeven, de verhouding tussen mens en koning. Zij komen op een meer gelijk niveau. De drie kranten

laten die ontwikkeling van nivellering mooi zien: de koning staat in het tijdperk waarin we nu leven op gelijke voet met het volk.

Van koning, naar anti-koning, naar mensenkoning, kortom: een gewijzigde positie die besloten ligt in de wijze waarop de journalist zijn tekst representeert.